

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

Τμήμα Εφαρμογών Στην Διοίκηση Και Στην Οικονομία

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ

**ΑΝΙΣΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΦΤΩΧΕΙΑ: ΜΕΘΟΔΟΙ, ΜΕΤΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ**

Σπουδαστής : Τοκατζής Αλέξιος

A.M: 9609

Υπεύθυνη Καθηγήτρια: Δήμητρα Αγγελοπούλου

Μεσολόγγι 2007

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η φτώχεια και η ανισότητα έχουν μεγάλη σημασία σε μια κοινωνία γιατί μας δείχνουν το δρόμο στον οποίο βρίσκεται μια οικονομία, το βιοτικό επίπεδο του πληθυσμού που ζει και συναλλάσσεται μέσα σε ένα οικονομικό πλαίσιο όπου απαρτίζεται από κανόνες - νόμους και θεσμούς, τις κοινωνικές διαστρωματώσεις που δημιουργούνται ανάμεσα στα νοικοκυριά με βάση την εισοδηματική τους κατάσταση και γενικότερα των ευρύτερων οικονομικών συνθηκών που επικρατούν μέσα σε αυτά.. Προσπαθώντας να μελετήσουμε τα φαινόμενα της φτώχειας και της ανισότητας, παρατηρούμε πως υπάρχουν διαφορετικοί ορισμοί, διαφορετικές μεθοδολογίες από τις οποίες προκύπτουν διαφορετικά μεθοδολογικά προβλήματα.

Σε αυτή την μελέτη αναφερόμαστε αρχικά στις έννοιες της φτώχειας και της ανισότητας και κατόπιν παραθέτουμε τους τρόπους μέτρησής τους (μεθοδολογία, μέτρα – δείκτες). Τελευταία παρουσιάζονται τα μεθοδολογικά προβλήματα που προκύπτουν κατά τη μελέτη της φτώχειας και της ανισότητας

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

1. Περίληψη	σελ. 2
2. Εισαγωγή	σελ. 4
3. Φτώχεια	
3.1. Ορισμοί	σελ. 5
3.2. Μέτρα - Δείκτες	σελ.6-10
3.3. Παράγοντες που επηρεάζουν τη φτώχεια	σελ.10-21
3.4. Διεθνείς συγκρίσεις	σελ.21-23
3.5. Αίτια και κίνδυνοι από τις συνέπειες της φτώχειας	σελ.23-27
3.6. Πολιτική εναντίον της φτώχειας	σελ.27
3.7. Επισκόπηση της φτώχειας στην Ελλάδα	σελ.28
4. Ανισότητα	
4.1. Ορισμοί	σελ.29
4.2. Μέτρα - Δείκτες	σελ.29-38
5. Μεθοδολογικά προβλήματα	
5.1. Δεδομένα (επιλογή μεταβλητής, συλλογή δεδομένων)	σελ.39-40
5.2. Επιλογή δείκτη	σελ.40
5.3. Επιλογή μονάδας ανάλυσης	σελ. 41
5.4. Διορθώσεις στα δεδομένα	σελ. 41-42
5.5 Ύπαρξη οικονομιών κλίμακας σε σχέση με το μέγεθος του νοικοκυριού.	σελ.42
6. Γενικές πληροφορίες για την Ελλάδα	σελ.43-44
7. Ανισότητα και ένδεια στην Ελλάδα: Σχετικά στοιχεία και μελέτες.	σελ.44-49
8. Επίλογος	σελ.50
9. Βιβλιογραφία	σελ. 51
10. Πηγές	σελ. 52-53

Εισαγωγή

Η εισοδηματική ανισότητα και η φτώχεια είναι θέματα τα οποία απασχολούν την κοινή γνώμη σε καθημερινή βάση και γίνονται αντικείμενα μελέτης και ανάλυσης σε παγκόσμια κλίμακα. Στόχος είναι η καλύτερη δυνατή αντιμετώπισή τους έτσι ώστε να διατηρείται μια ισορροπία των συνθηκών διαβίωσης και μια σχετική οικονομική σταθερότητα.

Κάθε νοικοκυριό επηρεάζεται άμεσα από τη γενικότερη οικονομική κατάσταση της κοινωνίας της οποίας είναι μέλος, γι' αυτό και σημαντικό τμήμα των πολιτικών του κράτους πρόνοιας αποσκοπούν στην εξάλειψη ή έστω στον περιορισμό της φτώχειας και των οικονομικών και άλλων ανισοτήτων. Επομένως η γνώση των διαστάσεων και των διαφόρων πτυχών αυτών των φαινομένων είναι βασικός παράγοντας για το σχεδιασμό και την άσκηση κατάλληλων οικονομικών και κοινωνικών πολιτικών.

Φτώχεια

Ορισμοί

Υπάρχουν δυο τρόποι να ορίσουμε τη φτώχεια: η απόλυτη προσέγγιση και η σχετική προσέγγιση:

Σύμφωνα με την *απόλυτη προσέγγιση*, «μια οικογένεια θεωρείται φτωχή, εάν οι πόροι (το εισόδημά της) είναι ανεπαρκείς για να καταφέρει να αγοράσει τα ελάχιστα αναγκαία για να διατηρήσει τη φυσική της ικανότητα». Η *σχετική προσέγγιση* της φτώχειας ορίζει πως «ένα άτομο ή νοικοκυριό θεωρείται ότι είναι φτωχό αν τα έσοδα ή τα έξοδά του βρίσκονται κάτω από ένα προκαθορισμένο επίπεδο, το οποίο αναφέρεται ως *γραμμή φτώχειας*». Χαρακτηριστικό της σχετικής προσέγγισης είναι ότι καθώς το μέσο επίπεδο διαβίωσης άρα και το μέσο εισόδημα της κοινωνίας αυξάνει, με τον ίδιο ρυθμό αυξάνει και η γραμμή φτώχειας, πράγμα το οποίο δεν συμβαίνει στον απόλυτο ορισμό φτώχειας. Έτσι η μείωση της σχετικής φτώχειας συνδέεται με την μείωση της ανισοκατανομής του εισοδήματος. Η σχετική διάσταση της φτώχειας συνεπώς, σημαίνει την έλλειψη πόρων για τη διασφάλιση των όρων και προϋποθέσεων ενός ελάχιστου (ανεκτού) επιπέδου ζωής. Η ποιοτική διάσταση της φτώχειας αναφέρεται στην αδυναμία πρόσβασης του ατόμου στις βασικές κοινωνικές, πολιτικές, πολιτιστικές και επαγγελματικές ευκαιρίες και δυνατότητες μιας συγκεκριμένης κοινωνίας σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Η φτώχεια, ο αποκλεισμός, η ανέχεια, είναι πάνω από όλα προσωπικά βιώματα, βιώματα που αντιμετωπίζονται διαφορετικά από τον καθένα που τα ζει. Κοινό τους χαρακτηριστικό είναι η ανασφάλεια, το αίσθημα ότι αν συμβεί κάτι, δεν θα έχεις πού να πάς, τι να κάνεις, πώς να αντιδράσεις.

Με βάση τους παραπάνω ορισμούς η απόλυτη έννοια της φτώχειας κρίνεται ως πιο κατάλληλη για τη μελέτη της φτώχειας σε υποανάπτυκτες κοινωνίες όπου ευρείες ομάδες του πληθυσμού στερούνται ακόμα και τα απολύτως απαραίτητα μέσα για επιβίωση και όπου ακόμη και εκτεταμένη ανακατανομή των πόρων δεν μπορεί να εξασφαλίσει τα στοιχειώδη. Για οικονομίες, όπως και η Ελλάδα, όπου οι ευρείες ομάδες του πληθυσμού έχουν εξασφαλίσει τα αναγκαία προς διατήρηση και φυσική αναπαραγωγή του ανθρώπου, η σχετική προσέγγιση της φτώχειας κρίνεται πιο λειτουργική.

Μέτρα - Δείκτες

Για να μελετήσουμε τη φτώχεια, πρέπει να συμφωνήσουμε με ποια μέτρα θα τη μετράμε. Τέτοια μέτρα, δείκτες της φτώχειας, έχουν προταθεί αρκετά στο πέρασμα των χρόνων. Οι δείκτες φτώχειας λαμβάνουν υπόψη τον αριθμό φτωχών ή και την έκταση της ένδειάς τους. Η χρήση των δεικτών αυτών μας βοηθά να αναγνωρίσουμε το μέγεθος της φτώχειας τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή της μελέτης αλλά και να σχηματίσουμε μια ολοκληρωμένη εικόνα των διακυμάνσεων της μέσα στα χρόνια στα οποία γίνεται αντικείμενο μελέτης.

Οι διάφοροι δείκτες φτώχειας ορίζονται σε σχέση ενός ορίου εισοδήματος (ή κατανάλωσης αντίστοιχα) που ονομάζεται όριο φτώχειας ή γραμμή φτώχειας. Το **όριο φτώχειας** είναι το εισόδημα το οποίο πρέπει να έχει ένα άτομο ή νοικοκυριό για να μη χαρακτηριστεί ως φτωχό. Το όριο φτώχειας ποικίλλει από τόπο σε τόπο και σε διαφορετικά χρονικά διαστήματα ανάλογα με το κόστος ζωής και των προσδοκιών των λαών. Καθορίζεται συνήθως από τις κυβερνήσεις και υπολογίζεται ως το επίπεδο εισοδήματος στο οποίο μια οικογένεια θα αφιερώσει τα δύο τρίτα του εισοδήματός της στις βασικές ανάγκες της. Χαρακτηριστικό του ορίου φτώχειας είναι πως αυξάνεται καθώς το μέσο βιοτικό επίπεδο ανεβαίνει. Μετά το 1999 η Eurostat χρησιμοποιεί ως όριο σχετικής φτώχειας το 60% του διάμεσου εισοδήματος (παλαιότερα είχε ως όριο σχετικής φτώχειας το 50% του μέσου εισοδήματος όπως κάνει ακόμη η βρετανική κυβέρνηση).

Επιθυμητές ιδιότητες των δεικτών φτώχειας

Γενικά, ένας δείκτης φτώχειας θεωρείται αποδεκτός αν έχει ορισμένες ιδιότητες ή ικανοποιεί ορισμένα αξιώματα.

- 1) **Αξίωμα εστίασης –focus axiom:** Μια αύξηση εισοδήματος σε μη φτωχούς, η οποία αφήνει χωρίς αλλαγή τα εισοδήματα των φτωχών, δεν θα έπρεπε να επηρεάσει την μέτρηση της φτώχειας.
- 2) **Αξίωμα αμεταβλητότητας ως προς την αναπαραγωγή - Replication Invariance Axiom:** Η μέτρηση της φτώχειας δεν πρέπει να εξαρτάται από το συνολικό αριθμό ατόμων. Μέτρα τα οποία παραβιάζουν αυτό το αξίωμα δεν

μπορούν να χρησιμοποιηθούν για συγκρίσεις μεταξύ πληθυσμών διαφορετικού μεγέθους.

- 3) **Αξίωμα (περιορισμένης) συνέχειας - (Restricted) Continuity Axiom:** Μια πολύ μικρή αλλαγή στο εισόδημα ενός φτωχού (ή οποιοδήποτε άτομο στην περίπτωση μη περιορισμένης συνέχειας) δεν θα έπρεπε να οδηγήσει σε πολύ μεγάλη αλλαγή στη μέτρηση. Η πρακτική σημαντικότητα του αξιώματος είναι φανερή όταν υπάρχει αβεβαιότητα για την ορθότητα των εισοδηματικών στοιχείων.
- 4) **Αξίωμα συμμετρίας- Symmetry Axiom:** Η ταυτότητα των ατόμων δεν πρέπει να επηρεάζει την μέτρηση.
- 5) **Ασθενές/ ισχυρό αξίωμα μονοτονίας- Wick/Strong Monotonicity Axiom:** Μια μείωση / αύξηση του εισοδήματος ενός ατόμου κάτω από το όριο της φτώχειας πρέπει να αυξάνει/μειώνει και την μέτρηση της φτώχειας.
- 6) **Αξιώματα ελάχιστης / παλινδρομικής / προοδευτικής μεταβίβασης και Ασθενές αξίωμα μεταβίβασης – Minimal / Regressive /Progressive / Weak Transfer Axiom:** Μια μεταβίβαση από πιο πλούσιο σε έναν φτωχό άτομο πρέπει να μειώσει την μέτρηση της φτώχειας και αντίστροφα.
- 7) **Αξίωμα μονότονης ευαισθησίας –Monotonicity Sensitivity Axiom:** Όσο πιο φτωχός είναι ο παραλήπτης μίας μεταβίβασης, τόσο πιο ευαίσθητη πρέπει να είναι η μέτρηση.
- 8) **Αξίωμα κανονικοποίησης –Normalization Axiom :** Η μέτρηση της φτώχειας πρέπει να ισούται με μηδέν όταν δεν είναι κανείς φτωχός

Μερικοί από τους συχνά χρησιμοποιούμενους δείκτες της φτώχειας είναι:

- **Το Ποσοστό Φτώχειας**

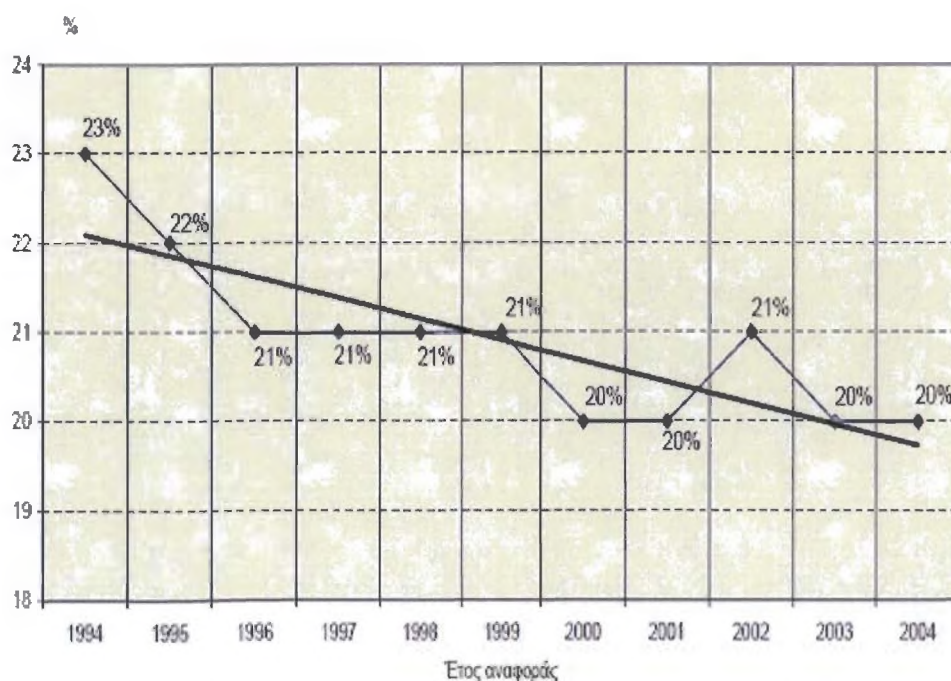
Είναι ο αριθμός των ατόμων με (ισοδύναμο) εισόδημα χαμηλότερο από το όριο της φτώχειας ως ποσοστό του πληθυσμού αναφοράς. Είναι τα άτομα τα οποία ζουν σε νοικοκυριά με εισόδημα κατώτερου του 60% του εθνικού ισοδύναμου διάμεσου εισοδήματος. Για παράδειγμα, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της Eurostat για το 2001, το ποσοστό φτώχειας στην Ελλάδα ήταν 20%, έναντι 15% στο σύνολο της Ε.Ε.-15.

Τα μειονεκτήματα αυτού του δείκτη είναι πως δεν δίνει καμία πληροφορία για την ένταση της φτώχειας και μειώνεται εάν πάρουμε 100 ευρώ από ένα πολύ φτωχό άτομο

και τα δώσουμε σε ένα άλλο με εισόδημα λίγο κάτω από το όριο της φτώχειας. Για να έχουμε πιο ολοκληρωμένη εικόνα της φτώχειας σε μια κοινωνία, μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε διαφορετικές γραμμές φτώχειας. Συνήθως χρησιμοποιούνται ως γραμμές φτώχειας το 40%, 50%, 60% και 70% του εθνικού ισοδύναμου διάμεσου εισοδήματος, οπότε μπορούμε να έχουμε μια έμμεση πληροφόρηση για την ένταση της φτώχειας.

Στο γράφημα 1 που ακολουθεί, παρουσιάζεται το ποσοστό φτώχειας στην Ελλάδα από το 1994 μέχρι το 2004 με γραμμή φτώχειας το 60% του εθνικού ισοδύναμου διάμεσου εισοδήματος.

Γράφημα 1: Ποσοστό οικονομικής επισφάλειας:1994-2004

Το οικονομικό έτος 2004, το 19,6% του πληθυσμού της Χώρας μας διέμενε σε νοικοκυριά με χαμηλό εισόδημα, ενώ το έτος 2003 το ποσοστό του πληθυσμού ανερχόταν σε 19,9%. Επισημαίνεται ότι ο παραπάνω δείκτης, υπολογιζόμενος με την ίδια μεθοδολογία, παρουσιάζει σχετική σταθερότητα κατά τα τελευταία 11 έτη για τα οποία είναι διαθέσιμες μετρήσεις, κυμαινόμενος μεταξύ 20% και 23% (στρογγυλοποιημένα ποσοστά).

- **Το Σχετικό Χάσμα Φτώχειας**

Είναι το μέσο έλλειμμα των φτωχών ατόμων, δηλαδή η διαφορά του εισοδήματός τους από το όριο της φτώχειας, ως ποσοστό είτε (α) του ορίου της φτώχειας είτε (β) του συνολικού μέσου εισοδήματος. Οι εκτιμήσεις της Eurostat για το 2001, δείχνουν πως το σχετικό χάσμα φτώχειας στην Ελλάδα ήταν 24%, έναντι 22% στο σύνολο της Ε.Ε.-1

Μειονέκτημα του συγκεκριμένου δείκτη είναι η μεγάλη τιμή που παίρνει αν σε μια χώρα υπάρχει ένας μόνο φτωχός με πολύ χαμηλό εισόδημα.

- **Ο δείκτης των Foster et al**

Ο δείκτης των Foster et al υπολογίζεται από τον τύπο:

$$F_{\alpha} = (1 - Y/P)^{\alpha}$$
 όπου Y είναι το εισόδημα και P είναι ο πληθυσμός

Ο δείκτης α μπορεί να πάρει διάφορες τιμές. Εύκολα παρατηρεί κανείς ότι

α) αν $\alpha = 0$ τότε ο δείκτης F_0 ταυτίζεται με το ποσοστό της φτώχειας

β) αν $\alpha = 1$ τότε ο δείκτης F_1 ταυτίζεται με το χάσμα της φτώχειας

Γενικά, όσο μεγαλύτερη είναι η τιμή του α (F_2, F_3 κτλ) τόσο μεγαλύτερο είναι το ειδικό βάρος που δίνεται στα φτωχότερα νοικοκυριά

- **Ο Δείκτης του Sen**

Ο **Sen** (1976) έχει προτείνει ένα σύνθετο δείκτη φτώχειας, που περιλαμβάνει και τις τρεις ενδιαφέρουσες διαστάσεις της φτώχειας: το ποσοστό των φτωχών, το χάσμα της φτώχειας και την ανισότητα ανάμεσα στους φτωχούς. Ο δείκτης φτώχειας του **Sen** δίνεται από τη σχέση: $P = H [I + (1 - I) G_{\pi}]$

Όπου H = ποσοστό του πληθυσμού που είναι φτωχοί,

I = ποσοστιαίο μέσο χάσμα φτώχειας και

G_{π} = ο συντελεστής **Gini** της κατανομής του εισοδήματος των φτωχών.

- **Ο Δείκτης S80/S20**

Εξετάζει το μερίδιο του εισοδήματος του πλουσιότερου 20% του πληθυσμού και το συγκρίνει με το 20% του φτωχότερου. Είναι μια ένδειξη για το πόσο μεγαλύτερο είναι το εισόδημα ενός «πλούσιου» σε σχέση με έναν «φτωχό». Υπολογίζεται διαιρώντας το συνολικό ισοδύναμο εισόδημα των υψηλότερων 20% των εισοδημάτων με αυτό των χαμηλότερων 20% των εισοδημάτων. Με τον τρόπο αυτό επηρεάζεται και από τα πολύ υψηλά και τα πιο χαμηλά εισοδήματα και μεγιστοποιεί τα προβλήματα αξιοπιστίας και των δυο άκρων. Αν η κατανομή εισοδήματος ήταν μια βαθμίδα με σκαλοπάτια κάθε 10% του πληθυσμού, ο δείκτης S80/S20 εξετάζει το ύψος της 8^{ης} βαθμίδας (σκαλοπατιού, ανεβαίνοντας) με το ύψος της δεύτερης βαθμίδας (σκαλοπάτι) ή σε τεχνικούς όρους το εισόδημα του ατόμου στην 80^η θέση με το εισόδημα στην 20^η θέση. Για παράδειγμα, αν ο δείκτης έχει τιμή 2,5 σημαίνει ότι το εισόδημα του 80^{ου} είναι 2,5 φορές μεγαλύτερο από αυτό του 20^{ου}.

Παράγοντες που επηρεάζουν τη φτώχεια

- **Το Φύλο**

Σύμφωνα με διάφορες μελέτες τα νοικοκυριά τα οποία έχουν αρχηγό άνδρα εμφανίζουν μικρότερη συγκέντρωση φτώχειας ενώ τα νοικοκυριά των οποίων ο αρχηγός είναι γυναίκα εμφανίζουν υψηλότερη συγκέντρωση φτώχειας. Η έκταση της διαφοράς μεταξύ ανδρών και γυναικών, όμως, μειώνεται διαχρονικά.

Στον παρακάτω πίνακα (1) βλέπουμε τα ποσοστά φτώχειας μεταξύ των νοικοκυριών ανάλογα με το φύλο του αρχηγού σε διάφορες χώρες της ευρωπαϊκής ένωσης ανάμεσα σε αυτές και η Ελλάδα τα έτη 1995, 1999 και 2000, 2001* και 2002* μόνο για την Ελλάδα*.

Η μέτρηση αυτή δεν αποδίδει την πλήρη έκταση της μειονεξίας των γυναικών, δεδομένου ότι σε ένα ζεύγος θεωρείται ότι και οι δύο σύζυγοι έχουν το ίδιο εισόδημα.

Υπάρχουν ενδείξεις ότι το πρόβλημα είναι υπαρκτό στην Ελλάδα, και ότι ενδεχομένως διευρύνεται. Η έκταση του προβλήματος της ανισότητας των φύλων όμως, είναι κατά πολύ μικρότερη στην Ελλάδα από τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης.

Παρατηρούμε πως τα ποσοστά φτώχειας στην περίπτωση που ο αρχηγός του νοικοκυριού είναι άνδρας είναι μικρότερα σε σχέση με αυτά στα οποία αρχηγός του νοικοκυριού είναι γυναίκα. Όλα αυτά σαφώς έχουν και την εξήγησή τους στο γεγονός πως οι άνδρες κατέχουν μεγαλύτερο ποσοστό απασχόλησης σε σχέση με τις γυναίκες, σε όλες τις χώρες της ευρωπαϊκής ένωσης (κατά μέσο όρο). Αυτό φαίνεται παρακάτω στον πίνακα(2).

Σε κάθε ηλικιακή ομάδα, εργάζονται στην ΕΕ περισσότεροι άντρες παρά γυναίκες. Σε ορισμένες περιπτώσεις, αυτό οφείλεται σε διακρίσεις στο χώρο εργασίας, ενώ σε άλλες είναι αποτέλεσμα προσωπικής επιλογής ή πολιτιστικών παραδόσεων.

Πίνακας 1: Ποσοστά επισφάλειας στα δύο φύλα

	1995		1999		2000	
	Ανδρες	Γυναίκες	Ανδρες	Γυναίκες	Ανδρες	Γυναίκες
Ελλάδα	21	22	20	21	19	20
Ιταλία	19	21	18	18	18	19
Ισπανία	19	19	18	19	17	19
Πορτογαλία	21	24	19	22	19	22
Ιρλανδία	17	20	17	20	19	21
Βέλγιο	15	17	11	14	12	15
Δανία	9	11	9	13	10	13
Γερμανία	13	16	10	12	10	11
Γαλλία	15	16	15	16	15	16
Λουξεμβούργο	11	13	12	13	12	12
Ολλανδία	11	12	10	11	10	10
Αυστρία	12	15	10	14	9	14
Φιλανδία*			9	12	9	13
Σουηδία**			9	10	10	11
Ηνωμένο Βασίλειο	19	22	18	21	16	21
ΕΕ-15	16 s	18 s	15 s	16 s	14 s	16 s
	2001		2002			
Ελλάδα*	19	22	18	20		

Πηγή: EUROSTAT

Πίνακας 2: Ποσοστό απασχόλησης ανά ηλικιακή ομάδα και φύλο στην ΕΕ -25 το 2005

Ηλικιακή Ομάδα	Ανδρες	Γυναίκες
15-24	39,7	33,8
25-54	85,5	68,9
55-64	51,8	33,7

Πηγή: ΕΣΥΕ

▪ Η Εκπαίδευση

Η εκπαίδευση παίζει πολύ σημαντικό ρόλο στην καταπολέμηση της φτώχειας. Τα συμπεράσματα που βγαίνουν είναι ότι άτομα τα οποία ζουν σε νοικοκυριά με αρχηγό πτυχιούχο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης εμφανίζουν πολύ μικρό ποσοστό φτώχειας ,ενώ αντίθετα άτομα σε νοικοκυριά όπου ο αρχηγός δεν έχει ολοκληρώσει τη μέση εκπαίδευση εμφανίζουν ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό φτώχειας που προσεγγίζει το ένα στα τρία.

Στον πίνακα (3), φαίνεται η συμβολή της εκπαίδευσης στη φτώχεια, σύμφωνα με την έρευνα εισοδήματος και συνθηκών Διαβίωσης των νοικοκυριών το 2005

Πίνακας 3 : Η συμβολή της εκπαίδευσης στη φτώχεια

Επίπεδο εκπαίδευσης	Σύνολο πληθυσμού	Φτωχός πληθυσμός	Μη φτωχός πληθυσμός
Δεν έχει τελειώσει το δημοτικό	2,8	6,1	1,9
Δημοτικό	35,0	51,9	30,8
Γυμνάσιο	12,3	13,2	12,1
Λύκειο	29,1	21,1	31,1
Μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση (ΙΕΚ, ανώτερες σχολές κ.λ.π)	4,4	2,9	4,7
ΤΕΙ, ΑΕΙ, Μεταπτυχιακά	16,0	4,6	18,8
Διδακτορικό	0,4	0,1	0,5

Από τη μελέτη του πίνακα 3, καταλήγουμε στα εξής αποτελέσματα:

Το 6,1 % των αρχηγών των νοικοκυριών που ανήκουν στην κατηγορία του φτωχού πληθυσμού δεν έχει τελειώσει το δημοτικό, το 51,9% έχει τελειώσει μόνο το δημοτικό, το 13,2% έχει σπουδές γυμνασίου, το 21,1% έχει τελειώσει το λύκειο, ενώ μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση έχει τελειώσει το 2,9%, ΤΕΙ, ΑΕΙ, και Μεταπτυχιακά το 4,6% και τέλος διδακτορικό μόλις το 0,1%.

Στην περίπτωση των αρχηγών του νοικοκυριού που ανήκουν σε μή φτωχό πληθυσμό τα ποσοστά είναι τα εξής: μόλις το 1,9% δεν έχει τελειώσει το δημοτικό, το 30,8 έχει απολυτήριο δημοτικού, το 12,1% απολυτήριο γυμνασίου, το 31,1% έχει τελειώσει το λύκειο, το 4,7% έχει κάνει μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση, το 18,8% έχει κάνει σπουδές σε ΑΕΙ, ΤΕΙ, μεταπτυχιακά και τέλος το 0,4% έχει κάνει και διδακτορικό.

Παρατηρούμε λοιπόν σύμφωνα με τους αριθμούς πως όσο καλύτερο επίπεδο εκπαίδευσης έχει ο αρχηγός του νοικοκυριού τόσο μικρότερο είναι το ποσοστό φτώχειας που εμφανίζεται στα νοικοκυριά αυτά και το αντίθετο. Με άλλα λόγια η συμβολή της εκπαίδευσης στην καταπολέμηση της φτώχειας αποτελεί σοβαρό προσδιοριστικό παράγοντα.

Συγκρίνοντας την Ελλάδα σε σχέση με άλλες χώρες της ευρωπαϊκής ένωσης σύμφωνα με πηγές της EUROSTAT το 2001 τα αποτελέσματα φαίνονται στον παρακάτω πίνακα 4

Πίνακας 4 : Άτομα με χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο στις χώρες της Ευρωπαϊκής ένωσης το 2001

	25-34	35-44	45-54	55-64
Ελλάδα	27.3	39.6	56.8	72.3
Ιταλία	42.8	50.7	61.5	78.2
Ισπανία	42.8	55.0	71.4	82.7
Πορτογαλία	67.6	80.4	86.3	91.2
Ιρλανδία				
Βέλγιο	24.9	37.6	46.3	60.3
Δανία	13.7	19.6	19.6	28.1
Γερμανία	14.8	14.6	17.1	24.3
Γαλλία	22.3	33.4	42.4	54.9
Λουξεμβούργο	34.0	37.4	45.4	52.1
Ολλανδία	23.1	29.0	37.8	47.8
Αυστρία	14.6	18.2	26.5	36.1
Φιλανδία	13.2	16.0	30.8	49.3
Σουηδία	9.3	13.3	21.8	35.1
Ηνωμένο Βασίλειο				

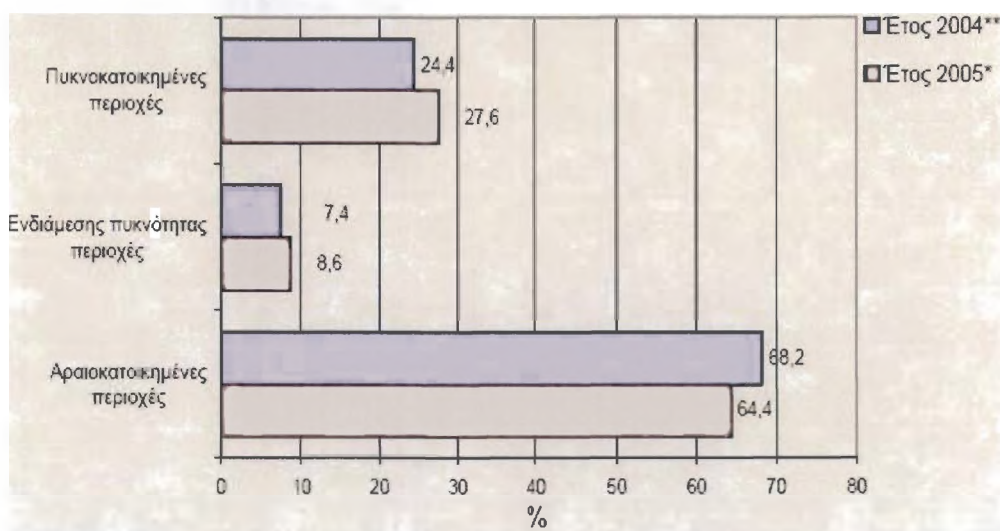
Πηγές: EUROSTAT, NEW CRONOS, ΑΠΟ DATABASE ΕΕΔ

Παρατηρούμε λοιπόν, ότι υπάρχει ιδιαίτερα μεγάλη διαφορά μεταξύ ηλικιών στην Ελλάδα. Οι νέοι στην Ελλάδα διαφοροποιούνται από την λοιπή Ν.Ευρώπη και έχουν ποσοστά αντίστοιχα με το Βέλγιο ή την Ολλανδία. Με δεδομένη την στενή σχέση μεταξύ εκπαίδευσης και επισφάλειας, ο δείκτης αυτός προοιωνίζει ευνοϊκές εξελίξεις στο μέλλον.

▪ **Η περιοχή όπου διαμένουν τα νοικοκυριά**

Τα μέλη των νοικοκυριών που διαμένουν σε αραιοκατοικημένες περιοχές απειλούνται από τη φτώχεια περισσότερο από αυτά που διαμένουν σε πυκνοκατοικημένες και ενδιάμεσης πυκνότητας περιοχές. Αυτό διακρίνεται στην έρευνα εισοδήματος και συνθηκών διαβίωσης των νοικοκυριών το 2005 από όπου παίρνουμε το παρακάτω γράφημα 2.

Γράφημα 2: Κατανομή φτωχών νοικοκυριών ανά βαθμό πυκνότητας πληθυσμού για τα έτη 2004-2005.

Τα ποσοστά κινδύνου φτώχειας ανά βαθμό πυκνότητας πληθυσμού είναι 27,6%, 8,6% και 64,4% για τις πυκνοκατοικημένες, ενδιάμεσης πυκνότητας και αραιοκατοικημένες περιοχές, αντίστοιχα.

α. Πυκνοκατοικημένη περιοχή: Πρόκειται για περιοχές με πυκνότητα άνω των 500 κατοίκων ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο και πληθυσμό τουλάχιστον 50.000 κατοίκους.

β. Περιοχή ενδιάμεσης πυκνότητας: Πρόκειται για περιοχές με πυκνότητα άνω των 100 κατοίκων ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο οι οποίες είτε έχουν συνολικό πληθυσμό τουλάχιστον 50.000 κατοίκους είτε γειτνιάζουν πυκνοκατοικημένη περιοχή.

γ. Αραιοκατοικημένη περιοχή: Πρόκειται για περιοχές που δεν ανήκουν σε καμία από τις προηγούμενες δύο κατηγορίες.

▪ Η Εργασία

Η πρόσδεση στην αγορά εργασίας για την οικονομική στάθμη των ατόμων και των οικογενειών τους έχει μεγάλη σημασία. Άτομα που είναι σε νοικοκυριά με αρχηγό εργαζόμενο εμφανίζουν σαφώς μικρότερο ποσοστό φτώχειας. Το αντίθετο παρατηρείται σε νοικοκυριά με αρχηγό άνεργο τα οποία εμφανίζουν από τα υψηλότερα ποσοστά φτώχειας.

Επίσης τα νοικοκυριά με αρχηγό μισθωτό εμφανίζουν χαρακτηριστικά μικρότερο ποσοστό φτώχειας ενώ τα νοικοκυριά των οποίων ο αρχηγός είναι αυτοαπασχολούμενος εμφανίζουν υψηλότερο ποσοστό φτώχειας.

Τέλος τα νοικοκυριά με κύρια πηγή τη σύνταξη παρουσιάζουν δυσκολίες και αρκετά από αυτά βρίσκονται στο όριο της φτώχειας ή και κάτω από αυτό. Η σχετική θέση των συνταξιούχων εμφανίζει επιδείνωση από το 1988 ως το 1994 και βελτίωση μετά. Το 2005 το 63,8 % των ατόμων σε ηλικία εργασίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση των 25 είχαν μια θέση εργασίας. Ωστόσο το ποσοστό απασχόλησης ποικίλει ανάλογα με το κράτος μέλος. Επίσης είναι διαφορετικό για τους άνδρες και τις γυναίκες.

Με βάση των πίνακα 5 παρατηρούμε ότι το ποσοστό απασχόλησης των ατόμων σε ηλικία εργασίας στην Ελλάδα σε σχέση με τις άλλες χώρες της ΕΕ -25 είναι από τα χαμηλότερα και κατατάσσει την Ελλάδα στην 6^η θέση μετά από την Πολωνία που κατέχει την πρώτη θέση, την Μάλτα που έρχεται 2^η, την Ουγγαρία 3^η, την Ιταλία 4^η και την Σλοβακία 5^η.

▪ Η Ανεργία

Στους 477.300 ανέρχονται οι άνεργοι στην Ελλάδα το 2005 σύμφωνα με τη Eurostat, με το ποσοστό ανεργίας να ανέρχεται στο 9,8%. Στην ευρωζώνη το αντίστοιχο ποσοστό ανέρχεται στο 8,6% μειωμένο κατά 30 μονάδες βάσης συγκριτικά με το 2004. Η ανεργία των γυναικών αγγίζει το 15,3% ενώ στους άντρες το ποσοστό βρίσκεται στο 6,1%. Σημειώνεται, ότι μετά τις Πολωνία και Σλοβακία, το ποσοστό ανεργίας των Ελλήνων είναι το υψηλότερο στην Ευρώπη.

Τα παραπάνω στοιχεία για την ανεργία προέρχονται από την έρευνα της Ευρωπαϊκής Στατιστικής Υπηρεσίας για τις συνθήκες ζωής στην ευρωζώνη, για την περίοδο 2002-2005, (Living Conditions in Europe, Data 2002-2005, Eurostat) και παρουσιάζονται στον πίνακα 6.

Πίνακας 5: Ποσοστό απασχόλησης 2005

Χώρα	%
Βέλγιο	61,1
Τσεχική Δημοκρατία	64,8
Δανία	75,9
Γερμανία	65,4
Εσθονία	64,4
Ελλάδα	60,1
Μάλτα	53,9
Ισπανία	63,3
Γαλλία	63,1
Ιρλανδία	67,6
Κύπρος	68,5
Λετονία	63,3
Λιθουανία	62,6
Λουξεμβούργο	63,6
Ουγγαρία	56,9
Κάτω Χώρες	73,2
Αυστρία	68,6
Πολωνία	52,8
Πορτογαλία	67,5
Σλοβενία	66
Σλοβακία	57,7
Φινλανδία	68,4
Σουηδία	72,3
Ηνωμένο Βασίλειο	71,7
Ιταλία	57,6

Πηγή: EUROSTAT, έρευνα εργατικού δυναμικού, ετήσιος μέσος όρος

Πίνακας 6: Ποσοστά ανεργίας 2005

Χώρα	%
Βέλγιο	8,4
Τσεχική Δημοκρατία	7,9
Δανία	4,8
Γερμανία	9,5
Εσθονία	7,9
Ελλάδα	9,8
Μάλτα	7,3
Ισπανία	9,2
Γαλλία	9,5
Ιρλανδία	4,3
Κύπρος	5,3
Λετονία	8,9
Λιθουανία	8,3
Λουξεμβούργο	4,5
Ουγγαρία	7,2
Κάτω Χώρες	4,7
Αυστρία	5,2
Πολωνία	17,7
Πορτογαλία	7,6
Σλοβενία	6,5
Σλοβακία	7,8
Φινλανδία	8,4
Ηνωμένο Βασίλειο	4,7
Ιταλία	7,7

Πηγή: Eurostat, έρευνα της Ευρωπαϊκής Στατιστικής Υπηρεσίας για τις συνθήκες ζωής στην ευρωζώνη, για την περίοδο 2002-2005.

- **Η Υγεία**

Η υγεία του αρχηγού του νοικοκυριού αποτελεί σημαντικό προσδιοριστικό παράγοντα της οικονομικής φτώχειας. Όσο χειρότερο είναι το επίπεδο υγείας του αρχηγού του νοικοκυριού, τόσο αυξάνει η πιθανότητα της φτώχειας. Ο πίνακας 7 μας δείχνει την κατάσταση της υγείας των μελών των νοικοκυριών ηλικίας 16 ετών και άνω σε ποσοστό %.

Σύμφωνα με έρευνα εισοδήματος και συνθηκών διαβίωσης των νοικοκυριών του 2005 της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας Ελλάδος έχουμε τα εξής αποτελέσματα στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 7: Κατάσταση υγείας των μελών των νοικοκυριών ηλικίας 16+

Κατάσταση υγείας	Σύνολο πληθυσμού	Φτωχός πληθυσμός	Μη φτωχός πληθυσμός
Πολύ καλή	52,0	42,1	54,4
Καλή	25,5	25,6	25,5
Μέτρια	13,6	18,0	12,5
Κακή	6,3	10,3	5,3
Πολύ κακή	2,6	3,9	2,2

Πηγή: ΕΣΥΕ, έρευνα εισοδήματος και συνθηκών διαβίωσης των νοικοκυριών του 2005

Το συμπέρασμα που βγαίνει από τον παραπάνω πίνακα είναι πως στο σύνολο του ερευνώμενου πληθυσμού η κατάσταση της υγείας των ατόμων φαίνεται αρκετά καλή αφού το 77,5 % του πληθυσμού έχουν τουλάχιστον καλή υγεία. Διαχωρίζοντας όμως τον πληθυσμό σε φτωχό και μή, παρατηρούμε πως η κατάσταση της υγείας σε άτομα που ανήκουν στο μη φτωχό πληθυσμό είναι πολύ καλύτερη από τα άτομα που ανήκουν στο φτωχό κομμάτι του πληθυσμού. Συγκεκριμένα, το 79,9 % των μη φτωχών έχουν τουλάχιστον καλή υγεία έναντι του 67,7 % των φτωχών. Αντίστοιχα κακή ή πολύ κακή υγεία έχει το 14,2 % των φτωχών έναντι του 7,5 % των μη φτωχών.

Με αλλά λόγια βγαίνει το συμπέρασμα πως η υγεία είναι πολύ σημαντικό «όπλο» για την καταπολέμηση της φτώχειας. Όσο πιο υγιές είναι ένα άτομο τόσο πιο ανθεκτικό γίνεται ενάντια στην απειλή της φτώχειας και της κοινωνικής αποστέρησης.

- **Το μέγεθος του νοικοκυριού**

Υπάρχει συστηματική σχέση μεταξύ έκτασης της φτώχειας και μεγέθους του νοικοκυριού, με την έννοια ότι τα μικρά και μεγάλα νοικοκυριά εμφανίζουν σχετικά υψηλότερα ποσοστά φτώχειας σε σχέση με τα μεσαίου μεγέθους νοικοκυριά.

- **Ο τύπος του νοικοκυριού**

Ανάλογα με τον τύπο του νοικοκυριού έχουμε και τα αντίστοιχα ποσοστά φτώχειας. Εδώ μελετάμε περιπτώσεις όπου το νοικοκυριό αποτελείται από ηλικιωμένους 65+ ετών ή από μη ηλικιωμένους είτε ζουν μόνοι τους είτε ως ζευγάρι, είτε αποτελείται από παιδιά εξαρτώμενα ή μη, δηλαδή από παιδιά που εξαρτώνται οικονομικά από τους γονείς τους ή όχι.

Με βάση τον πίνακα 8 παρατηρούμε πως ανάλογα με τον τύπο του νοικοκυριού έχουμε και τα αντίστοιχα ποσοστά κινδύνου φτώχειας. Νοικοκυριά τα οποία αποτελούνται από ένα γονέα και ένα τουλάχιστον εξαρτώμενο παιδί παρουσιάζουν το μεγαλύτερο κίνδυνο να γίνουν φτωχά με ποσοστό για το 2004 σύμφωνα με έρευνα του 2005*, 40,7% και με ποσοστό 37,6% σύμφωνα με έρευνα εισοδήματος για το 2003*. Σε αντίθεση νοικοκυριά τα οποία δεν έχουν εξαρτώμενα παιδιά στην σύνθεση τους παρουσιάζουν μικρότερο ποσοστό στο να γίνουν φτωχά. Σύμφωνα με τον πίνακα τα ποσοστά για αυτά του είδους τα νοικοκυριά είναι για το 2004 σύμφωνα με έρευνα εισοδήματος του 2005* και για το 2003 σύμφωνα με έρευνα εισοδήματος του 2004 είναι 13,1% και 14,3% αντίστοιχα.

Αντίστοιχα ποσοστά βλέπουμε και για διαφορετικούς τύπους νοικοκυριών. Το συμπέρασμα που βγαίνει από τον πίνακα είναι το εξής: Τα παιδιά επηρεάζουν πολύ για το πως θα χαρακτηριστεί ένα νοικοκυριό όταν αυτά εξαρτώνται από τους γονείς τους. Επίσης, η ηλικία είναι σημαντικός παράγοντας στο να κινδυνεύει ένα νοικοκυριό να οδηγηθεί στη φτώχεια. Νοικοκυριά τα οποία αποτελούνται από άτομα μεγάλης ηλικίας από 65+ είναι πιο ευάλωτα στη φτώχεια. Αντίθετα νοικοκυριά τα οποία αποτελούνται από άτομα νεαρής ηλικίας είναι πιο ανθεκτικά απέναντι στον κίνδυνο της φτώχειας.

Πίνακας 8: Κίνδυνος οικονομικής επισφάλειας κατά τύπο νοικοκυριού

Τύπος νοικοκυριού	2005*	2004**
Νοικοκυρία χωρίς εξαρτώμενα παιδιά (σύνολο)	15,9	19,1
Νοικοκυριά με ένα μέλος (σύνολο)	27,9	25,9
2 ενήλικοι και οι δύο ηλικίας κάτω των 65 ετών	15,3	11,3
2 ενήλικοι τουλάχιστον ο ένας 65 ετών και άνω	27,4	25,6
Λοιπά νοικοκυρία χωρίς εξαρτώμενο παιδί	15,1	14,3
Νοικοκυριά με εξαρτώμενα παιδιά (σύνολο)	20,4	20,0
Μονογονεϊκό νοικοκυριό με τουλάχιστον ένα εξαρτώμενο παιδί	40,7	37,6
2 ενήλικοι με ένα εξαρτώμενο παιδί	14,3	15,3
2 ενήλικοι με 2 εξαρτώμενα παιδιά	18,2	18,4
2 ενήλικοι με 3 ή και περισσότερα εξαρτώμενα παιδιά	31,8	31,5
Λοιπά νοικοκυριά με εξαρτώμενα παιδιά	25,2	26,1

Πηγή: Εθνική στατιστική υπηρεσία της Ελλάδος, Έρευνα 2005 που αφορά εισοδήματα έτους 2004, Έρευνα 2004 που αφορά εισοδήματα έτους 2003

Διεθνείς συγκρίσεις

Ενδιαφέροντα ερωτήματα είναι αφενός πόσο διαφορετική και γιατί είναι η Ελλάδα από τις άλλες χώρες της ΕΕ, καθώς και αν υπήρξαν εντυπωσιακές αλλαγές στο πέρασμα των χρόνων.

Απάντηση σε όλα αυτά τα ερωτήματα, ιδιαίτερα το πρώτο μπορούμε να αντλήσουμε από σχετική μελέτη της Eurostat. Ειδικότερα η Eurostat έχει δημοσιεύσει ποσοστά φτώχειας για το 1997 για τις χώρες μέλη της, στηριζόμενη στα European Community Household Panel (ECHP) data, υιοθετώντας, ως όριο φτώχειας το 60% του διάμεσου κατά ισοδύναμο ενήλικα εισοδήματος.

Ο παρακάτω πίνακας παρουσιάζει το ποσοστό φτώχειας, το ποσοστιαίο χάσμα φτώχειας το συντελεστή Gini των φτωχών καθώς και το δείκτη φτώχειας του Sen για τις χώρες της ΕΕ.

Πίνακας 9: ΔΕΙΚΤΕΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ ΤΟ 1997

	ποσοστό φτώχειας	ποσοστιαίο χάσμα φτώχειας	συντελεστής GINI Φτωχών	δυστυχισμένων
Βέλγιο	15	26	19	68
Δανία	8	15	12	41
Γερμανία	15	23	18	68
Ελλάδα	23	33	20	128
Ισπανία	20	29	24	80
Γαλλία	16	21	16	55
Ιρλανδία	20	27	10	57
Ιταλία	19	27	26	91
Λουξεμβούργο	12	17	14	45
Ολλανδία	11	21	19	59
Αυστρία	13	21	15	46
Πορτογαλία	24	24	20	82
Φινλανδία	8	12	14	19
Σουηδία	9	20	19	32
Αγγλία	22	31	19	95
Μ.Ο χωρών	15	22	18	58
ΕΕ-15	17	25	19	69

ΠΗΓΗ: EUROSTAT, INCOME, POVERTY AND SOCIAL EXCLUSION, 2003, TABLE 4.5

Συγκριτικά με άλλες χώρες η Ελλάδα εμφανίζει από τα υψηλότερα ποσοστά φτώχειας (23 %), αμέσως μετά την Πορτογαλία (24 %) και ακολουθούμενη από το Ηνωμένο Βασίλειο (22 %). Ποσοστά φτώχειας πάνω από το μέσο της ΕΕ παρατηρούνται στην νότια Ευρώπη και στις αγγλοσαξονικές χώρες (Πορτογαλία, Ελλάδα, Ισπανία, Ηνωμένο Βασίλειο και Ιρλανδία) και σε μικρότερη έκταση στην Γαλλία που είναι κοντά στον μέσο της ΕΕ. Τα ποσοστά φτώχειας είναι μικρότερα από το μέσο ποσοστό στις χώρες του Βορρά με το Βέλγιο και την Γερμανία κοντά στον μέσο όρο.

Η Ελλάδα εμφανίζει το υψηλότερο ποσοστιαίο χάσμα φτώχειας (33%) ακολουθούμενη από το Ηνωμένο Βασίλειο, το Βέλγιο, την Ιταλία και την Ισπανία

Από την άλλη πλευρά, η Ολλανδία, η Γαλλία, η Αυστρία και η Σουηδία εμφανίζουν χάσματα φτώχειας που βρίσκονται κοντά στον μέσο όρο, ενώ χαμηλά ποσοστιαία χάσματα φτώχειας έχουν οι υπόλοιπες χώρες. Είναι φανερό ότι χώρες με μικρό ποσοστιαίο χάσμα φτώχειας χρειάζονται λίγους πόρους για την εξουδετέρωση της φτώχειας από τις χώρες με σχετικά υψηλότερο χάσμα φτώχειας

Στον πίνακα μπορούμε να δούμε και τις διαφορές που υπάρχουν μεταξύ των χωρών ως προς την εισοδηματική ανισότητα μέσα στην κατηγορία των φτωχών. Εδώ η Ελλάδα

βρίσκεται λίγο πάνω από το μέσο της ΕΕ ενώ η Ιταλία και η Ισπανία σαφώς υψηλότερα. Η παρουσίαση των δεικτών συμπληρώνεται με το δείκτη του Sen ο οποίος είναι ένας σύνθετος δείκτης που λαμβάνει υπόψη του τόσο την επίπτωση και την ένταση της φτώχειας, όσο και την ανισότητα μέσα στην κατηγορία των φτωχών.

Εκτιμάται ότι και με αυτόν το δείκτη η Ελλάδα όπως και άλλες νότιες χώρες αλλά και το Ηνωμένο Βασίλειο, εμφανίζουν υψηλή φτώχεια. Το αντίθετο συμβαίνει με τις βόρειες χώρες. Ως γενική διαπίστωση μπορεί να υποστηριχθεί ότι παρά τις εξαιρέσεις, στην ΕΕ χώρες με σχετικά υψηλότερη εισοδηματική ανισότητα εμφανίζουν και υψηλούς δείκτες φτώχειας.

Τα αίτια της φτώχειας

Βασικό αίτιο της φτώχειας είναι η *ανεργία*. Η αναδιάρθρωση των παραγωγικών δομών της χώρας δεν συνοδεύτηκε από έγκαιρη μέριμνα για άρση των συνεπειών που αυτή θα έχει στην απασχόληση. Αναγκαία είναι και η αναδιοργάνωση της εκπαίδευσης σε σχολικό και πανεπιστημιακό επίπεδο ώστε να αντιμετωπιστούν οι αλλαγές στην αγορά εργασίας και να προσανατολιστούν οι νέοι και το εργατικό δυναμικό της χώρας μέσω της επαγγελματικής κατάρτισής τους.

Η αντιμετώπιση της φτώχειας γίνεται στην εποχή μας ακόμη δυσχερέστερη λόγω *αλλαγής της δομής της οικογένειας* εξαιτίας της οποίας η τελευταία δεν μπορεί να επιτελέσει όπως παλιότερα την αλληλοϋποστηρικτική λειτουργία της. Η αύξηση των πυρηνικών οικογενειών (γονείς και τέκνα) καθώς και των μονογονεϊκών οικογενειών και η αύξηση της κινητικότητας του πληθυσμού μετά την είσοδό του σε παραγωγική ηλικία μείωσε τη δυνατότητα στήριξης από τους γονείς προς τα ενήλικα τέκνα και αντίστροφα.

Στην όξυνση του φαινομένου της φτώχειας συνέβαλε και η *συγκέντρωση του πληθυσμού στα αστικά κέντρα* και ιδιαίτερα στην πρωτεύουσα. Όπως είναι φυσικό η διαβίωση των ανέργων στα αστικά κέντρα καθιστά πιο επώδυνες τις συνέπειες της φτώχειας καθώς στην ύπαιθρο συνήθως ήταν εξασφαλισμένα τα στοιχειώδη μέσα διαβίωσης (στέγη και διατροφή).

Η έλλειψη ολοκληρωμένου συστήματος κοινωνικής πρόνοιας επίσης οδηγεί σε αύξηση της φτώχειας. Αν και τα διατιθέμενα κονδύλια για την κοινωνική πρόνοια,

συγκρινόμενα με τα αντίστοιχα άλλων μεσογειακών χωρών της ΕΕ δεν είναι χαμηλά ωστόσο το πρόβλημα βρίσκεται στον τρόπο διάθεσης των κονδυλίων αυτών και στο διοικητικό κόστος της κοινωνικής πολιτικής που είναι δυσανάλογα μεγάλο. Το αποτέλεσμα είναι ότι σημαντικό μέρος των πόρων να μη φτάνει ποτέ στους πραγματικούς αποδέκτες της που είναι οι φτωχοί.

Τα προβλήματα που υπάρχουν στο σύστημα της κοινωνικής πρόνοιας εμφανίζονται και στο χώρο της *κοινωνικής ασφάλισης* όπου εντοπίζεται μια άλλη σημαντική κατηγορία φτωχών, οι ηλικιωμένοι, είτε ανασφάλιστοι είτε χαμηλοσυνταξιούχοι.

Σε όλα αυτά, που αποτελούν ενδογενείς παράγοντες της φτώχειας στη χώρα μας, υπάρχουν και δύο *εξωγενείς παράγοντες* που συμβάλλουν στην όξυνση του φαινομένου. Ο πρώτος είναι η μείωση των μεταναστών, των ανέργων και των εν γένει φτωχών Ελλήνων στο εξωτερικό γεγονός που στις πρώτες μεταπολεμικές περιόδους αλλά και παλαιότερα μείωνε την ανεργία και τη φτώχεια στην Ελλάδα.

Ο δεύτερος παράγοντας – αντίστροφος του πρώτου – είναι η αύξηση της εισροής οικονομικών μεταναστών προς την Ελλάδα, οι οποίοι έρχονται συνήθως χωρίς να έχουν εκ των προτέρων εξασφαλίσει εργασία και στέγη με αποτέλεσμα να προστίθενται και αυτοί στα φτωχά στρώματα του πληθυσμού.

Κίνδυνοι από τις συνέπειες της φτώχειας

Αναλύοντας το φαινόμενο της φτώχειας, μπορούμε να εντάξουμε τις συνέπειες αυτής σε δύο μεγάλες κατηγορίες: η μία, που είναι και η πιο ορατή, είναι οι συνέπειες που αφορούν τους ίδιους τους φτωχούς και η άλλη είναι οι συνέπειες για το κοινωνικό σύνολο και την οικονομία μιας χώρας.

Οι συνέπειες για τους ίδιους τους φτωχούς είναι προφανείς και ευθέως ανάλογες προς το χρόνο που κάποιος βρίσκεται σε κατάσταση φτώχειας η οποία δημιουργεί αλυσιδωτές αρνητικές αντιδράσεις στη ψυχολογία των πληττομένων. Ο φτωχός δεν μπορεί να συντηρήσει τον εαυτό του και την οικογένειά του και ακόμη περισσότερο να απολαύσει εκείνα τα υλικά και πολιτιστικά αγαθά που αποτελούν κτήμα για το μέσο άνθρωπο στη σύγχρονη κοινωνία.

Το αίσθημα της ανασφάλειας κυριαρχεί στη ζωή του και στις σχέσεις του με τον οικογενειακό, φιλικό και κοινωνικό του περίγυρο. Η μείωση της αυτοεκτίμησης έχει

σαν αποτέλεσμα την μείωση της δυνατότητας του φτωχού για δυναμική παρέμβαση στα πράγματα, στην αυτενέργειά του και στην αισιοδοξία του για να βάλει στόχους προκειμένου να βελτιώσει το μέλλον του. Η χαμηλή αυτοεκτίμηση είναι απόρροια της παρατεταμένης φτώχειας και ταυτόχρονα αίτιο παράτασης της φτώχειας καθώς σιγά-σιγά μειώνεται η δυνατότητα απόδρασης από την κατάσταση αυτή και σταδιακά ο φτωχός χάνει κάθε επαφή με την παραγωγική διαδικασία αλλά και τα θεμελιώδη δικαιώματά του (αποκλεισμός από το δικαίωμα για μόρφωση, για αξιοπρεπή στέγαση, πρόσβαση στην κοινωνική προστασία, την περίθαλψη κ.α.).

Η φτώχεια όμως έχει συνέπειες και για την οικογένεια του φτωχού. Τα παιδιά έχουν λιγότερες δυνατότητες μόρφωσης και αυτό συνεπάγεται, πέραν των αυτονόητων πολιτιστικών συνεπειών, ότι τα άτομα ξεκινούν από δυσμενέστερη σε σχέση με τους συνομηλίκους τους θέση την προσπάθεια για επαγγελματική αποκατάσταση.

Παράλληλα με τις επιπτώσεις στη μόρφωση, ορατές είναι και οι συνέπειες για την υγεία των φτωχών. Σε μία κοινωνία όπου η δωρεάν υγεία είτε δεν προσφέρεται είτε, όταν προσφέρεται, δεν συγκεντρώνει χαρακτηριστικά ποιότητας, είναι προφανές ότι η φτώχεια δεν μπορεί παρά να έχει επίδραση και στην ποιότητα της υγειονομικής περίθαλψης για τους φτωχούς και τις οικογένειές τους.

Οι συνέπειες όμως για την οικογένεια του φτωχού επιτείνονται όταν η φτώχεια συνδυάζεται και με την ανεργία. Σε περίπτωση παρατεταμένης διαβίωσης σε μία τέτοια κατάσταση, χάνεται μέσα στο πλαίσιο της οικογένειας η εργασιοκεντρική θεώρηση της κοινωνίας και της ζωής καθώς η εργασία δεν αποτελεί πλέον το βασικό τρόπο βιοπορισμού και συνεπώς αναζητούνται εναλλακτικές μέθοδοι που δεν κινούνται στο πλαίσιο της νομιμότητας. Με άλλα λόγια, η φτώχεια έχει τάσεις αναπαραγωγής όχι μόνο για τον ίδιο το φτωχό αλλά και για τα μέλη της οικογένειάς του και ιδιαίτερα για τα παιδιά του.

Συναφώς παρατηρείται ότι οι αντικειμενικές συνθήκες φτώχειας επιτείνονται και από την υποκειμενική αντίληψη της φτώχειας που πολλές φορές -και ιδιαίτερα σε ορισμένες ομάδες του πληθυσμού όπως οι ηλικιωμένοι- είναι μεγαλύτερη από ό,τι δικαιολογεί η οικονομική κατάσταση του φτωχού. Αποτέλεσμα αυτής της υπερεκτίμησης της κατάστασης φτώχειας είναι ότι οι φτωχοί δυσκολεύονται ακόμη

περισσότερο να βρουν διέξοδο από την κατάσταση τους καθώς "παραιτούνται" ψυχολογικά από τη ζωή.

Όπως όμως είπαμε, οι συνέπειες της φτώχειας δεν περιορίζονται μόνο στους φτωχούς αλλά διαπερνούν το σύνολο της οικονομίας και της κοινωνίας. Σε οικονομικό επίπεδο κατ' αρχήν, απομακρύνεται από την αγορά εργασίας ένα σημαντικό τμήμα του ενεργού πληθυσμού με αποτέλεσμα να μην αξιοποιείται το σύνολο του παραγωγικού δυναμικού μιας χώρας. Ακόμη και όσοι, όντας φτωχοί, επιχειρούν να βρουν εργασία και να απεμπλακούν από τη φτώχεια, αναγκάζονται συχνά να αποδεχθούν εργασία που δεν αντιστοιχεί στις ικανότητές και τα ενδιαφέροντά τους με ό,τι αυτό συνεπάγεται για την αποδοτικότητά τους κατά την εργασία.

Ταυτόχρονα, το φάσμα της ανεργίας και, κατ' επέκταση, της φτώχειας μειώνει τη διαπραγματευτική δύναμη όσων ήδη έχουν εργασία και περιορίζει στην πράξη την αποτελεσματική άσκηση δικαιωμάτων που αποκτήθηκαν πολλές δεκαετίες πριν. Ο νόμος της προσφοράς και της ζήτησης στην αγορά εργασίας λειτουργεί με άνισους όρους και η δημιουργούμενη ανισορροπία δεν επιτρέπει να αναπτυχθούν πλήρως οι παραγωγικές δυνατότητες μιας χώρας.

Σε δημοσιονομικό επίπεδο, η φτώχεια στερεί από το Κράτος έσοδα, καθώς δεν υπάρχει εισόδημα για να φορολογήσει, ενώ ταυτόχρονα το υποχρεώνει να διαθέτει σημαντικό ποσοστό του προϋπολογισμού σε μία επιδοματική πολιτική με σημαντικό διοικητικό κόστος και αμφίβολα αποτελέσματα ως προς την προοπτική εξόδου των φτωχών από τη φτώχεια τους.

Η παρατεταμένη όμως φτώχεια δεν αποκόπτει τους φτωχούς μόνο από την παραγωγική διαδικασία αλλά και από τον ίδιο τον κοινωνικό κορμό μιας χώρας. Η μη συμμετοχή στις κοινές αξίες μιας κοινωνίας έχει άμεσες επιπτώσεις στην πολιτική διαδικασία καθώς αποκόπτονται από αυτήν οι φτωχοί. Η απόλαυση των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων που προβλέπονται από το Σύνταγμα είναι δυσχερής έως αδύνατη σε συνθήκες φτώχειας και ο φτωχός στερείται κινήτρων για συμμετοχή στην πολιτική διαδικασία. Κατ' αυτό τον τρόπο, τίθεται σε αμφισβήτηση η δημοκρατική νομιμοποίηση του πολιτικού συστήματος, καθώς σημαντικό τμήμα του πληθυσμού δεν μετέχει σε αυτό.

Ο αποκλεισμός των φτωχών από την πολιτική διαδικασία έχει δυσμενείς συνέπειες και για όσους βρίσκονται στα λοιπά στρώματα της κοινωνίας. Ο περιορισμός της πολιτικής διαδικασίας στα μεσαία και πλούσια κοινωνικά στρώματα ανατρέπει τις λεπτές ισορροπίες του πολιτικού συστήματος και επιτρέπει στις οικονομικά ισχυρότερες ομάδες -που αποτελούν μικρό τμήμα του πληθυσμού- να έχουν δυσανάλογα μεγάλη επιρροή στο πολιτικό γίγνεσθαι. Η φτώχεια τελικά οδηγεί στη σχετικοποίηση της ίδιας της Δημοκρατίας.

Η φτώχεια όμως αποτελεί εν δυνάμει κίνδυνο και για την κοινωνική ομαλότητα. Αν και ο αποκλεισμός των φτωχών από την πολιτική και κοινωνική διαδικασία συνοδεύεται στη σημερινή εποχή από παθητικοποίηση, αυτή η κατάσταση δεν είναι βέβαιο ότι θα συνεχισθεί και στο διηνεκές. Η σχηματιζόμενη στο φτωχό πεποίθηση ότι το παρόν σύστημα δεν είναι σε θέση να δώσει διέξοδο στο βιοποριστικό του πρόβλημα μπορεί να οδηγήσει μακροπρόθεσμα σε συλλογικές μορφές κοινωνικής αντίδρασης που να κινούνται εκτός των πολιτικών και κοινωνικών θεσμών. Πιο άμεσα, και σε ατομικό επίπεδο, μπορεί να οδηγήσει σε μορφές παραβατικότητας που να φθάνουν μέχρι και την εγκληματικότητα.

Πολιτική εναντίον της φτώχειας

Το φαινόμενο σχετική φτώχεια είναι πολυσύνθετο, σε πολλές περιπτώσεις συνδέεται με την ύπαρξη στην οικογένεια ατόμων τρίτης ηλικίας, με την απουσία πατέρα και γενικότερα με 'διαλυμένη οικογένεια', ή με την ύπαρξη πολλών ατόμων με χαμηλή απασχολησιμότητα. Υπάρχουν ωστόσο και χαμηλά σχετικά εισοδήματα για άτομα και οικογένειες που θα μπορούσαν να ανέβουν στην εισοδηματική κλίμακα, εάν μειωνόταν η ανεργία ή είχαν καλύτερα προσόντα. Έτσι πολλοί υποστηρίζουν ότι η αποτελεσματικότητα των πολιτικών κατά της φτώχειας εξαρτάται στενά από την αποτελεσματικότητα της μακροοικονομικής πολιτικής. Η διατήρηση υψηλής ζήτησης εργασίας από τον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας θεωρείται το πιο αποτελεσματικό μέτρο κατά της φτώχειας, διότι έτσι οι φτωχοί βρίσκουν εργασία και αποκτούν τους αναγκαίους πόρους. Για πολλές φτωχίες οικογένειες, όπου υπάρχουν απασχολήσιμα άτομα, η παροχή ευκαιριών απασχόλησης μπορεί να τις βγάλει οριστικά από τη φτώχεια, για οικογένειες ωστόσο που δεν υπάρχουν τέτοια άτομα η μόνη εφικτή πηγή εισοδήματος είναι οι μεταβιβαστικές πληρωμές. (επιδόματα ανεργίας, κτλ).

Επισκόπηση της φτώχειας στην Ελλάδα

Από τις διάφορες μελέτες που έχουν γίνει για τη μελέτη της φτώχειας στην Ελλάδα, μπορούμε να διακρίνουμε κάποια βασικά χαρακτηριστικά.

Πρώτα απ' όλα, η Ελλάδα και οι υπόλοιπες χώρες της νότιας Ευρώπης εμφανίζουν τα υψηλότερα ποσοστά σχετικής φτώχειας στο χρηματικό εισόδημα. Παρ' όλα αυτά, παρατηρείται μείωση της φτώχειας την περίοδο 1999-2004, (2,8% ή 300.000 άτομα, με βάση την δαπάνη την δαπάνη της αντίστοιχης ΕΟΠ). Στη μείωση αυτή, διαφαίνεται ιδιαίτερη η συμβολή της ιδιοκατοίκησης και των άλλων τεκμαρτών εισοδημάτων στην Ελλάδα (σε ποσοστό 3,5%). Επίσης, η μικρή μείωση του ποσοστού σχετικού ποσοστού φτώχειας υποκρύπτει αξιόλογη βελτίωση στο επίπεδο ζωής («απόλυτη φτώχεια»).

Από την περαιτέρω ανάλυση της φτώχειας, οι ομάδες υψηλού κινδύνου είναι τα μέλη των αγροτικών νοικοκυριών (28,2%), τα μέλη των νοικοκυριών με αρχηγό άτομο με χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο(25,2%), ή άνεργο (33,1%). Ιδιαίτερη σημασία έχει επίσης ότι το 32% των φτωχών είναι εργαζόμενοι όπου προφανώς έχουν εισοδήματα τα οποία είναι, όμως, πολύ χαμηλά.

Ανισότητα

Ορισμοί

Με τον όρο ανισότητα θεωρούμε κάθε απομάκρυνση από την ιδεατή κατάσταση της ισότητας, όπου το κάθε μέλος ενός πληθυσμού λαμβάνει ίσα μερίδια από αυτό που πρόκειται να κατανεμηθεί, π.χ. εισόδημα, πλούτος, κ.α. Η ανισότητα αφορά τις παραλλαγές στο βιοτικό επίπεδο σε έναν ολόκληρο πληθυσμό, σε αντίθεση με τη φτώχεια που εστιάζεται μόνο σε εκείνους των οποίων το βιοτικό επίπεδο πέφτει κάτω από ένα κατάλληλο επίπεδο κατώτατων ορίων όπως είναι η γραμμή φτώχειας. Μπορούμε να εκτιμήσουμε την ανισότητα μέσω δυο προσεγγίσεων: τις καμπύλες Lorenz και τους δείκτες ανισότητας.

Μέτρα - Δείκτες

Οι δείκτες ανισότητας είναι τεχνικές - μέτρα που χρησιμοποιούνται από τους οικονομολόγους για να μελετήσουν τη διανομή του εισοδήματος μεταξύ των μελών μιας κοινωνίας. Αυτές οι τεχνικές είναι χαρακτηριστικά ταξινομημένες είτε ως απόλυτα μέτρα είτε ως σχετικά μέτρα. Τα **απόλυτα μέτρα** καθορίζουν ένα κατώτατο επίπεδο, κατόπιν υπολογίζουμε τον αριθμό (ή τα τοις εκατό) των ατόμων κάτω από αυτό το κατώτατο όριο. Αυτές οι μέθοδοι είναι οι πιο χρήσιμες κατά τον καθορισμό του ποσοστού ένδειας σε μια κοινωνία. Τα **σχετικά εισοδηματικά μέτρα** συγκρίνουν το εισόδημα ενός ατόμου (ή της ομάδας) με το εισόδημα ενός άλλου ατόμου (ή της ομάδας). Αυτά τα μέτρα είναι τα πιο χρήσιμα κατά την ανάλυση της ανισότητας πεδίου και διανομής του εισοδήματος.

Στη διεθνή βιβλιογραφία έχουν αναπτυχθεί δύο γενικές προσεγγίσεις μέτρησης του επιπέδου ανισότητας μεταξύ των μελών μιας κοινωνίας.

Η πρώτη προσπαθεί να περιγράψει και να ενσωματώσει τα χαρακτηριστικά και τη διασπορά μιας κατανομής σε έναν απλό στατιστικό δείκτη ανισότητας. Με βάση τον ορισμό του Cowell (1995), **δείκτης ανισότητας** είναι ένα μέτρο συνοπτικής απεικόνισης των διαφορών που παρατηρούνται στα εισοδήματα των μελών ενός πληθυσμού. Οι δείκτες αυτοί όμως δεν μας δίνουν πάντα την ίδια ιεράρχηση στις διάφορες κατανομές εισοδήματος από πλευράς ανισότητας. Τέτοιοι δείκτες

χρησιμοποιούνται συχνά για την σύγκριση διάφορων κατανομών όπως του εισοδήματος, για την απόλυτη μέτρηση του βαθμού ανισότητας ή για την εξαγωγή διάφορων συμπερασμάτων σχετικά με το εάν το επίπεδο ανισότητας ενός πληθυσμού είναι χαμηλό ή υψηλό. Οι δείκτες αυτοί χαρακτηρίζονται ως θετικοί (positive) αφού δεν ενσωματώνουν άμεσα το στοιχείο των κοινωνικών προτιμήσεων και της κοινωνικής ευημερίας.

Η δεύτερη προσέγγιση αφορά τους κανονιστικούς (normative) δείκτες ανισότητας οι οποίοι ενσωματώνουν τις κοινωνικές προτιμήσεις σε αντίθεση με τους πρώτους. Οι δείκτες αυτοί ανάλογα με την μορφή και τις ιδιότητες τις επιλεγόμενης συνάρτησης κοινωνικής ευημερίας παίρνουν διαφορετικές μορφές και εκφράσεις. Μια τέτοια έκφραση είναι και η προσέγγιση των καμπυλών Lorenz η οποία θεμελιώθηκε με το θεώρημα του Atkinson (1970) κάτω από συγκεκριμένες και μάλλον περιοριστικές υποθέσεις σχετικά με τις συναρτήσεις ατομικής χρησιμότητας και κοινωνικής ευημερίας.

Επιθυμητές ιδιότητες δεικτών ανισότητας

Γενικά, ένας δείκτης ανισότητας θεωρείται αποδεκτός αν έχει ορισμένες ιδιότητες ή ικανοποιεί ορισμένα αξιώματα. Συγκεκριμένα θεωρούνται απαραίτητες οι εξής ιδιότητες:

1. Ανεξαρτησία ως προς τα προσωπικά χαρακτηριστικά ή συμμετρία (**symmetry**). Το αξίωμα αυτό συνεπάγεται ότι ο δείκτης ανισότητας μένει ανεπηρέαστος από αντιμεταθέσεις εισοδημάτων μεταξύ των μελών του πληθυσμού. Με άλλα λόγια, ο δείκτης πρέπει να εξαρτάται μόνο από την κατανομή συχνότητας των εισοδημάτων και όχι από την θέση στην οποία τα άτομα ιεραρχούνται στην κατανομή αυτή.
2. Ανεξαρτησία ως προς το μέγεθος του πληθυσμού (**population size independence**). Ο δείκτης παραμένει αμετάβλητος αν ο αριθμός των ατόμων σε κάθε επίπεδο εισοδήματος μεταβάλλεται κατά την ίδια αναλογία. Με άλλα λόγια, ο συνδυασμός δύο ή περισσότερων ολόιδιων κατανομών, πρέπει να δίνει την ίδια τιμή στο δείκτη ανισότητας, όπως και στις δυο κατανομές ξεχωριστά.
3. Ανεξαρτησία ως προς το μέσο ή τις μονάδες μέτρησης. (**mean or scale independence**). Αν τα εισοδήματα όλων των μελών του πληθυσμού αυξηθούν κατά την ίδια αναλογία, η τιμή του δείκτη ανισότητας δεν θα πρέπει να αλλάξει. Η ιδιότητα αυτή είναι θεμελιώδης και γενικά αποδεκτή γιατί καθιστά δυνατή τη

σύγκριση μεταξύ διαφορετικών χωρών, όπου οι μονάδες μέτρησης είναι διαφορετικές (ευρώ, δολάρια, κ.α.). Επιπλέον διευκολύνει και τις διαχρονικές συγκρίσεις των κατανομών, αφού δεν είναι αναγκαίο να μετατραπούν τα εισοδήματα σε σταθερές τιμές αναζητώντας τον κατάλληλο αποπληθωριστή. Ωστόσο, η ιδιότητα αυτή είναι περιοριστική και προϋποθέτει ότι η συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας που βρίσκεται πίσω από τον δείκτη ανισότητας είναι ομογενής πρώτου βαθμού ως προς το διάνυσμα των εισοδημάτων.

4. Συνθήκη των Pigou – Dalton ή αρχή των μεταβιβάσεων (**principle of transfers**). Κάθε προοδευτική μεταβίβαση εισοδήματος μεταξύ δυο μελών του πληθυσμού, που δεν μεταβάλλει τη σχετική τους θέση, πρέπει να οδηγεί σε μείωση της τιμής του δείκτη ανισότητας. Απλά, μια μεταβίβαση εισοδήματος από έναν φτωχό σε έναν πλούσιο θα πρέπει να αυξάνει τον δείκτη ανισότητας και αντίστροφα. Η αρχή των μεταβιβάσεων διακρίνεται σε ασθενή, όπου γενικά έχουμε μείωση της ανισότητας άσχετα με το βαθμό μείωσης αυτής, και σε ισχυρή, όπου η μείωση της ανισότητας εξαρτάται από την απόσταση μεταξύ των εισοδημάτων των ατόμων ανάμεσα στα οποία λαμβάνει χώρα η μεταβίβαση. Συγκεκριμένα, όσο πιο χαμηλά στην κατανομή του εισοδήματος βρίσκεται το φτωχό άτομο στο οποίο μεταβιβάζεται το εισόδημα, τόσο πιο μεγάλη είναι και η μείωση του δείκτη ανισότητας.

Η ιδιότητα των δεικτών να είναι περισσότερο ευαίσθητοι σε μια μεταβίβαση δεδομένης ποσότητας στο κάτω άκρο της κατανομής, είναι γνωστή και ως αρχή των φθινουσών μεταβιβάσεων του Kolm (**principle of diminishing transfers**).

Χαρακτηριστικοί Δείκτες

Οι πιο συχνά χρησιμοποιούμενοι δείκτες και οι ιδιότητες που ικανοποιούν φαίνονται στον παρακάτω πίνακα 10.

Πίνακας 10: Οι πιο συνηθισμένοι δείκτες ανισότητας και οι ιδιότητες που ικανοποιούν.

ΔΕΙΚΤΗΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ	ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ	ΙΔΙΟΤΗΤΕΣ				ΟΡΙΑ ΤΙΜΩΝ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΕΥΑΙΣΘΗΣΙΑ	ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΑ ΔΙΑΣΠΑΣΗΣ
		Συμ μετρία	Ανεξαρτησία ως προς το μέσο	Αρχή των Pigou – Dalton	Ανεξαρτησία μεγέθους δείγματος	Min - max		
Συντελεστής Gini	$G = \frac{1}{2n^2 \mu} \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n y_i - y_j $	✓	✓	Ασθενής	✓	[0, 1]	Γύρω από τη διάμεσο	Κατά πηγή προέλευσης
Διακύμανση των λογαρίθμων	$L = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (\log y_i - \log \mu^*)^2$	✓	✓	Δεν ισχύει σπάνια *	✓	[0, ∞]	Στο κατώτερο άκρο	Αυστηρά κατά ομάδες
Δείκτης Theil	$T = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \left(\frac{y_i}{\mu} \right) \log \left(\frac{y_i}{\mu} \right)$	✓	✓	Ισχυρή	✓	[0, log n]	Στο άνω άκρο	Ασθενώς κατά ομάδες
Μέση Λογαριθμική Απόκλιση	$N = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \log \left(\frac{\mu}{y_i} \right)$	✓	✓	Ισχυρή	✓	[0, ∞]	Στο κάτω άκρο	Αυστηρά κατά ομάδες
Δείκτης Atkinson ε ≠ 1, ε > 0	$A(\varepsilon) = 1 - \frac{1}{\mu} \left[\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n y_i^{1-\varepsilon} \right]^{\frac{1}{1-\varepsilon}}$	✓	✓	Ασθενής	✓	[0, 1 - n ^{-ε}] **	Στο κάτω άκρο (καθώς αυξάνει η παράμετρος αποστροφής, ε)	Όχι

* Παραβιάζει την αρχή της μεταβίβασης μόνο για τα πολύ υψηλά εισοδηματικά κλιμάκια και συγκεκριμένα για εισοδήματα μεγαλύτερα από μ^* ε όπου μ^* ο γεωμετρικός μέσος και ε η βάση των φυσικών λογαρίθμων.

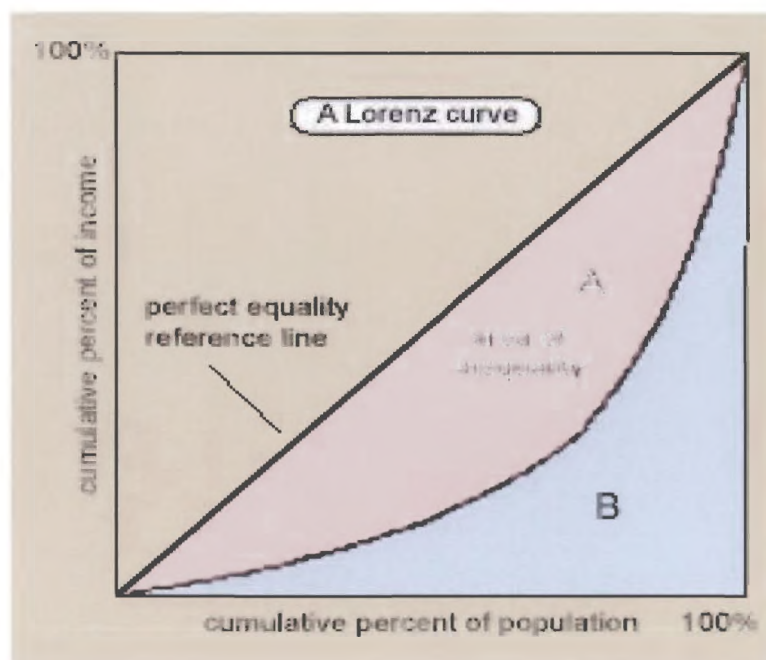
** Η μέγιστη αυτή τιμή για μη συνεχή κατανομή ισχύει μόνο για $\varepsilon \neq 1$. Για $\varepsilon = 1$, η μέγιστη τιμή είναι μονάδα.

Οι πιο χαρακτηριστικοί τρόποι μέτρησης της ανισότητας είναι:

Η Καμπύλη Lorenz

Η καμπύλη του Lorenz είναι μια γραφική αναπαράσταση της κατανομής του εισοδήματος ή της δαπάνης. Χρησιμοποιεί το σωρευτικό ποσοστό των τιμών που μελετάμε. Για να χτιστεί η καμπύλη του Lorenz, όλα τα στοιχεία μιας διανομής πρέπει να διαταχθούν από το πιο σημαντικό στο λιγότερο σημαντικό. Κατόπιν, κάθε στοιχείο σχεδιάζεται σύμφωνα με το σωρευτικό τους ποσοστό του X και Y.

Γράφημα 3: Σχηματική αναπαράσταση καμπύλης Lorenz

Γράφημα 3: Η καμπύλη Lorenz δείχνει τη σχέση μεταξύ δυο μεταβλητών X και Y που ορίζονται ως εξής:
X= το ποσοστό (από 0 έως 100) του πληθυσμού το οποίο κατατάσσεται με αύξουσα σειρά και ξεκινά από εκείνους που έχουν το μικρότερο πόσο εισοδήματος (αγαθού ή υπηρεσίας).
Y= το ποσοστό (από 0 έως 100) του ποσού του εισοδήματος (αγαθού ή υπηρεσίας) το οποίο παίρνει το X ποσοστό του πληθυσμού. Στο παραπάνω σχήμα ο κάθετος άξονας απεικονίζει το ποσοστό εισοδήματος από 0 έως 100 και ο οριζόντιος άξονας σωρευτικά (δηλαδή το ένα πάνω στο άλλο) το ποσοστό του πληθυσμού από 0 έως 100 .

Η καμπύλη του Lorenz συγκρίνεται με την τέλεια γραμμή ισότητας (perfect equality line). Όσο πιο μακριά βρίσκεται η καμπύλη Lorenz από τη γραμμή ισότητας τόσο πιο άνιση είναι η διανομή του εισοδήματος ή της δαπάνης. Κάθε καμπύλη Lorenz ξεκινά από την αρχή του τετράγωνου όπου $X = Y = 0$ και τελειώνει στην απέναντι γωνία του τετραγώνου όπου $X = Y = 100$. Αν υπάρχει πλήρης ισότητα στη διανομή του εισοδήματος τότε η καμπύλη Lorenz είναι η διαγώνιος του τετραγώνου (γραμμή 45μοιρών), που δηλώνει π.χ. ότι το 10% του πληθυσμού έχει το 10% του εισοδήματος, το 20% του πληθυσμού έχει το 20% του εισοδήματος και κ.ο.κ.

Αν τώρα ένα άτομο έχει όλο το εισόδημα τότε η καμπύλη Lorenz είναι η ορθή γωνία που σχηματίζεται από τον οριζόντιο άξονα από 0 έως 100 και από εκεί και πέρα γίνεται κάθετη συμπίπτοντας με τον κάθετο άξονα μέχρι το 100. Συμπεραίνουμε, λοιπόν, ότι όσο η καμπύλη Lorenz πλησιάζει τη διαγώνιο γραμμή των 45 μοιρών τόσο η διανομή του εισοδήματος είναι πιο ίση και αντίθετα όσο αυτή απομακρύνεται τόσο η διανομή στο εισόδημα γίνεται πιο άνιση.

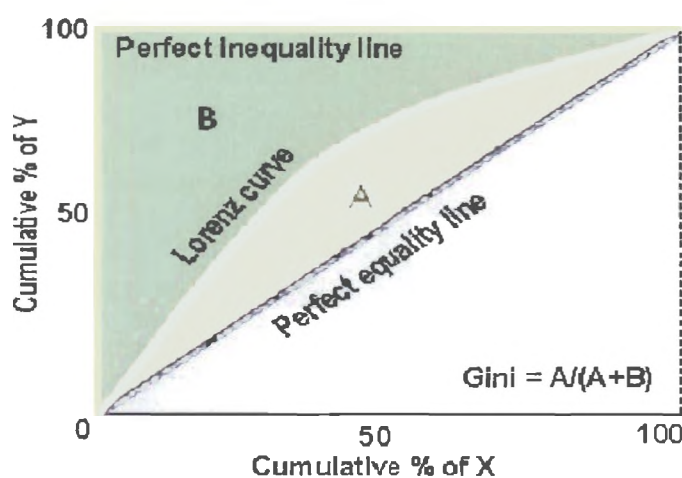
Ο Συντελεστής Gini

Ο συντελεστής Gini είναι ένα μέτρο της ανισότητας μιας διανομής, που ορίζεται ως η αναλογία της περιοχής μεταξύ της καμπύλης του Lorenz της διανομής και της καμπύλης της ομοιόμορφης διανομής, στην περιοχή κάτω από την ομοιόμορφη διανομή. Χρησιμοποιείται συχνά για να μετρήσει την εισοδηματική ανισότητα. Πρακτικά, μετρά τη μερίδα του συνολικού εισοδήματος που θα έπρεπε να ανακατανεμηθεί για υπάρχει τέλεια ισότητα.

Ο συντελεστής Gini, όπως φαίνεται στο γράφημα 4, καθορίζεται γραφικά ως αναλογία δύο επιφανειών με ανάμειξη του αθροίσματος όλων των κάθετων αποκλίσεων μεταξύ της καμπύλης του Lorenz και της τέλει γραμμής ισότητας (A) διαιρεμένος με τη διαφορά μεταξύ της τέλει ισότητας και των τέλει γραμμών ανισότητας (A+B).

Ο συντελεστής Gini παίρνει τιμές μεταξύ 0 και 1, όπου 0 αντιστοιχεί στην τέλεια ισότητα (δηλ. η καθεμία έχει το ίδιο εισόδημα) και 1 αντιστοιχεί στην τέλεια ανισότητα (δηλ. ένα άτομο έχει όλο το εισόδημα). Αναπτύχθηκε από τον ιταλικό στατιστικό Corrado Gini και δημοσιεύθηκε στο έγγραφο «Variabilità e mutabilità» («μεταβλητότητα και Mutabilità») το 1912

Γράφημα 4: Σχηματική αναπαράσταση συντελεστή Gini

Ο συντελεστής Gini είναι ένας από τους πιο συνηθέστερα χρησιμοποιούμενους δείκτες της εισοδηματικής ανισότητας. Ο δείκτης Gini είναι ο συντελεστής Gini που εκφράζεται ως ποσοστό, και είναι ίσος με το συντελεστή Gini που πολλαπλασιάζεται με 100. Ενώ ο συντελεστής Gini χρησιμοποιείται συνήθως για να μετρήσει την εισοδηματική ανισότητα, μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί για να μετρήσει την ανισότητα πλούτου π.χ ιδιοκτησία γης, κεφαλαιουχικά αγαθά κ.τ.λ.

Το κύριο πλεονέκτημα του συντελεστή Gini είναι ότι είναι ένα μέτρο της ανισότητας με τη βοήθεια μιας αναλογίας, παρά μια μεταβλητή μη αντιπροσωπευτική του μεγαλύτερου μέρους του πληθυσμού, όπως το κατά κεφαλήν εισόδημα ή το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν. Μεγάλο πλεονέκτημα επίσης είναι πως μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να συγκρίνει εισοδηματική διανομή στους διαφορετικούς τομείς των πληθυσμών καθώς επίσης και τις διάφορες χώρες. Συγκεκριμένα μας ενδιαφέρει ιδιαίτερα η διάσπαση της συνολικής ανισότητας 'μεταξύ' πληθυσμιακών ομάδων και ανισότητας 'εντός'

πληθυσμιακών ομάδων. (αποσυνθετικοί δείκτες). Παραδείγματος χάριν ο συντελεστής Gini για τις αστικές περιοχές διαφέρει από αυτήν των αγροτικών περιοχών σε πολλές χώρες.

Ο συντελεστής Gini ικανοποιεί σημαντικές αρχές όπως: ανεξαρτησία κλίμακας: ο συντελεστής Gini δεν εξετάζει το μέγεθος της οικονομίας, ανεξαρτησία πληθυσμού: δεν επηρεάζει τον δείκτη πόσο μεγάλος είναι ο πληθυσμός της χώρας και αρχή μεταφοράς: εάν το εισόδημα μεταφέρεται από ένα πλούσιο πρόσωπο σε ένα φτωχό πρόσωπο η προκύπτουσα διανομή είναι πιο ίση.

Αν και ο δείκτης Gini μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τη σύγκριση της ανισότητας των εισοδηματικών διανομών μεταξύ των χωρών θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι διαφορές των δεδομένων. Οι χώρες μπορούν να συλλέξουν τα στοιχεία διαφορετικά ή να δίνουν διαφορετικούς ορισμούς στις διάφορες δαπάνες και στα εισοδήματα, οπότε η σύγκριση των στατιστικών μεταξύ των χωρών καθίσταται προβληματική.

Ο δείκτης του Atkinson

Ο δείκτης του Atkinson είναι ένα από τα λίγα μέτρα ανισότητας που ενσωματώνει ρητά τις κανονιστικές κρίσεις για την κοινωνική ευημερία (Atkinson 1970).

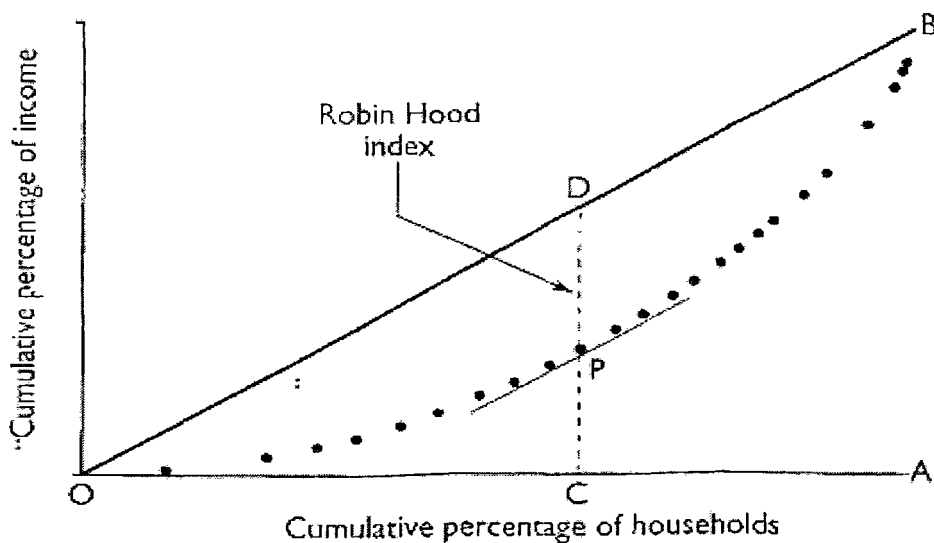
Ο δείκτης παράγεται με τον υπολογισμό του αποκαλούμενου μέσου εισοδήματος, το οποίο ορίζεται ως εκείνο το επίπεδο κατά κεφαλήν εισοδήματος που εάν απολαμβάνεται από τον καθένα θα καθιστούσε τη συνολική ευημερία ακριβώς ίση με τη συνολική ευημερία που παράγεται από την πραγματική εισοδηματική διανομή. Καθιστά ολοφάνερη την επίδραση των κοινωνικών προτιμήσεων ως προς την αποστρόφη της ανισότητας.

Ο δείκτης Robin Hood

Ο Robin Hood Index επίσης γνωστός και σαν Hoover Index είναι ένα μέτρο εισοδηματικής ανισότητας. Είναι ίσος με τη μερίδα του συνολικού κοινοτικού εισοδήματος που θα πρέπει να ανακαταταναμηθεί για να υπάρξει τέλεια ισότητα.

Ο Robin Hood Index, είναι ισοδύναμος με τη μέγιστη κάθετη απόσταση μεταξύ της καμπύλης του Lorenz και της γραμμής ίσων εισοδημάτων. Η αξία του δείκτη προσεγγίζει το μερίδιο του συνολικού εισοδήματος που πρέπει να μεταφερθεί από τις οικογένειες επάνω από το μέσο όρο σε εκείνες κάτω από το μέσο όρο για να επιτύχει την ισότητα στη διανομή των εισοδημάτων

Γράφημα 5: Σχηματική αναπαράσταση του δείκτη Robin Hood

Ο δείκτης του Theil

Ο συντελεστής Theil δίνεται από τη σχέση

$$T = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \left(\frac{y_i}{\mu} \right) \log \left(\frac{y_i}{\mu} \right)$$

Ο δείκτης του Theil μπορεί να διασπαστεί σε δυο μέρη η συστατικά: στο μεταξύ των ομάδων τμήμα και στο εντός των ομάδων τμήμα, τα οποία αθροιζόμενα δίνουν την τιμή του δείκτη για το σύνολο του δείγματος.

Το μεταξύ των ομάδων τμήμα δηλώνει την ανισότητα που οφείλεται σε διαφορές στο μέσο εισόδημα των μελετώμενων υποομάδων, εάν όλα τα νοικοκυριά της κάθε υποομάδας είχαν το μέσο εισόδημα αυτής. Δηλαδή το μεταξύ των ομάδων τμήμα απομονώνει την ανισότητα που υπάρχει μέσα στις υποομάδες και δείχνει μόνο την ανισότητα που υπάρχει από τις διαφορές των εισοδημάτων μεταξύ των ομάδων.

Το εντός των ομάδων τμήμα δηλώνει τις διαφορές των εισοδημάτων όταν όλες οι εισοδηματικές διαφορές μεταξύ των υποομάδων έχουν εξουδετερωθεί και παραμένουν μόνο οι διαφορές που υπάρχουν εντός της κάθε μελετώμενης υποομάδας.

Η Διακύμανση των λογαρίθμων (L)

Δίνεται από τον εξής τύπο: $\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (\log x_i - \log \mu^*)^2$

Όπου μ^* είναι ο γεωμετρικός μέσος της κατανομής του εισοδήματος ή της δαπάνης.

Ο δείκτης L, επιτρέπει τη λεπτομερή εξέταση της δομής της ανισότητας και πιο συγκεκριμένα επιτυγχάνει τη διάσπαση της συνολικής ανισότητας σε ανισότητα “μεταξύ” πληθυσμιακών ομάδων και ανισότητα “εντός” πληθυσμιακών ομάδων.

Επιπλέον ο δείκτης L ακολουθεί γνωστή κατανομή και μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τον έλεγχο της στατιστικής σημαντικότητας των αποτελεσμάτων της διάσπασης.

Μεθοδολογικά προβλήματα

Κάθε προσπάθεια εμπειρικής διερεύνησης των φαινομένων της οικονομικής ανισότητας και της φτώχειας έχει να αντιμετωπίσει σειρά μεθοδολογικών προβλημάτων.

α. Δεδομένα (επιλογή μεταβλητής, συλλογή δεδομένων)

Το σοβαρότερο, ίσως, από τα προβλήματα αυτά αφορά στην επιλογή της πλέον κατάλληλης μεταβλητής για τη μελέτη αυτών των φαινομένων. Οι περισσότερες σχετικές θεωρητικές συμβολές αναφέρονται γενικά στην "κατανομή της ευημερίας μεταξύ των μελών του κοινωνικού συνόλου". Ωστόσο, λόγω του ότι η "ευημερία" δεν είναι άμεσα παρατηρήσιμη, το πρόβλημα ανάγεται στην επιλογή της μεταβλητής που προσεγγίζει περισσότερο αξιόπιστα το επίπεδο ευημερίας των μελών ενός πληθυσμού. Συνήθως οι εμπειρικές μελέτες χρησιμοποιούν την τρέχουσα καταναλωτική δαπάνη ή το τρέχον εισόδημα των μελών του πληθυσμού ως δείκτη ευημερίας. Το τρέχον εισόδημα θεωρείται ότι απεικονίζει καλύτερα την ικανότητα των ατόμων/ νοικοκυριών να επιτύχουν ένα συγκεκριμένο επίπεδο ευημερίας, ενώ η τρέχουσα κατανάλωση θεωρείται ότι προσεγγίζει καλύτερα το "μόνιμο" ή μακροχρόνιο εισόδημά τους λόγω της ύπαρξης μηχανισμού εξομάλυνσης της κατανάλωσης διαχρονικά [Zeldes (1989), Sen (1992), Chaudhuri και Ravallion (1994)].

Οι υπάρχουσες εμπειρικές μελέτες για θέματα ανισότητας και φτώχειας στην Ελλάδα χρησιμοποιούν τρεις πηγές στοιχείων: τα στοιχεία των ΕΟΠ (Οικογενειακών Προϋπολογισμών), τα στοιχεία μίας Έρευνας Εισοδήματος που διενήργησε το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών στα μέσα της δεκαετίας του 1980 και τα στοιχεία φορολογίας ατομικού εισοδήματος. Αν και τα στοιχεία φορολογίας εισοδήματος είναι διαθέσιμα σε ετήσια βάση και καλύπτουν μία μακρά χρονική περίοδο – από το 1957 μέχρι και τα τελευταία χρόνια - για μία σειρά λόγων (ανεπαρκής και μεταβαλλόμενη διαχρονικά κάλυψη του πληθυσμού, περιορισμένη αξιοπιστία των στοιχείων εισοδήματος λόγω φοροδιαφυγής, ακατάλληλος ορισμός εισοδήματος για συγκρίσεις επιπέδων ευημερίας, κ.α.) πρέπει να θεωρηθούν ως μάλλον ακατάλληλα για την εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με τη διαχρονική μεταβολή της ανισότητας και της φτώχειας

στην Ελλάδα. Τα στοιχεία που θεωρούνται πιο κατάλληλα για να χρησιμοποιηθούν για τη μελέτη της ανισότητας και της φτώχειας είναι τα στοιχεία των ΕΟΠ.

Κύριος σκοπός των ΕΟΠ είναι η συλλογή δεδομένων για την κατασκευή των σταθμών του Δείκτη Τιμών Καταναλωτή. Στις ΕΟΠ συλλέγονται λεπτομερείς πληροφορίες σχετικά με τις καταναλωτικές δαπάνες (πραγματικές και τεκμαρτές(κατανάλωση ίδιας παραγωγής, παροχές σε είδος, τεκμαρτά ενοίκια), τα διαθέσιμα εισοδήματα (μετά από την καταβολή φόρου εισοδήματος και εισφορών κοινωνικής ασφάλισης), τις ανέσεις κατοικίας, τα διαρκή καταναλωτικά αγαθά και μία σειρά δημογραφικών και κοινωνικό-οικονομικών χαρακτηριστικών των μελών των νοικοκυριών. Σε γενικές γραμμές η ΕΣΥΕ θεωρεί τα στοιχεία καταναλωτικών δαπανών των ΕΟΠ ως περισσότερο αξιόπιστα από τα στοιχεία διαθέσιμου εισοδήματος.

Παρόλη την αξιοπιστία των ΕΟΠ θα πρέπει να επισημάνουμε, πως τα αποτελέσματα των διαδοχικών ΕΟΠ δεν είναι άμεσα συγκρίσιμα, αφού τα ερωτηματολόγια προσαρμόζονται στις εκάστοτε συνθήκες. Για παράδειγμα, στην τελευταία ΕΟΠ του 2004 για πρώτη φορά συμμετείχαν στην έρευνα και μετανάστες στην Ελλάδα, γεγονός που σαφώς επηρεάζει τα αποτελέσματα.

β. Επιλογή δείκτη

Η επιλογή του δείκτη ή δεικτών μέτρησης της ανισότητας και της φτώχειας αποτελεί ένα επιπλέον σημαντικό πρόβλημα. Κάθε δείκτης ανισότητας και φτώχειας αντιστοιχεί σε μία διαφορετική συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας και επομένως είναι περισσότερο ή λιγότερο ευαίσθητος σε διαφορετικούς τύπους μεταβιβάσεων. Εφόσον δεν μπορεί να υπάρξει μία ομόφωνα αποδεκτή άριστη συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας, δεν μπορούν να υπάρξουν και ομόφωνα αποδεκτοί άριστοι δείκτες ανισότητας και φτώχειας. Οι ερευνητές ξεπερνούν το πρόβλημα αυτό με την χρήση δυο ή και περισσότερων δεικτών με διαφορετικού τύπου ευαισθησία στις μεταβιβάσεις, οπότε έχουν μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα της φτώχειας και της ανισότητας στην κοινωνία.

γ. Επιλογή μονάδας ανάλυσης

Ο ερευνητής πρέπει να επιλέξει αν η ανάλυση της ανισότητας θα γίνεται σε επίπεδο ατόμου ή νοικοκυριού. Το συμπέρασμα που προκύπτει στις ως τώρα μελέτες, είναι ότι καθώς κινούμαστε από μονάδα αναφοράς το νοικοκυριό σε μονάδα αναφοράς το άτομο η ανισότητα μειώνεται ανεξάρτητα από τη μεταβλητή (εισόδημα, κατανάλωση) και το δείκτη που χρησιμοποιείται στη μέτρηση της ανισότητας.

Όταν θεωρούμε το **νοικοκυριό** ως μονάδα αναφοράς, το εισόδημα όλων των μελών του νοικοκυριού αθροίζεται σε ένα ενιαίο εισόδημα του νοικοκυριού.

Όταν θεωρούμε το **άτομο** ως μονάδα αναφοράς, το εισόδημα του νοικοκυριού αφού αθροιστεί στη συνέχεια σταθμίζεται με κάποια κλίμακα ισοδυναμίας και κατασκευάζεται το ατομικό ισοδύναμο διαθέσιμο εισόδημα δηλαδή το εισόδημα που έχει διαιρεθεί με τον αριθμό των ισοδύναμων ενήλικων στο νοικοκυριό.

Το συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι καθώς κινούμαστε από μονάδα αναφοράς το νοικοκυριό σε μονάδα αναφοράς το άτομο η ανισότητα μειώνεται ανεξάρτητα από τη μεταβλητή (εισόδημα, κατανάλωση) και το δείκτη που χρησιμοποιείται στη μέτρηση της ανισότητας

δ. Διορθώσεις στα δεδομένα

Οι προσαρμογές που γίνονται στα δεδομένα από κάποιους ερευνητές συνήθως είναι:

1. Αφαιρούνται από τον ορισμό της καταναλωτικής δαπάνης μια σειρά στοιχείων είτε γιατί θεωρούνται αποταμιευτικές δαπάνες είτε γιατί δεν αποτελούν στοιχεία 'κανονικής' καταναλωτικής δαπάνης (π.χ. δαπάνες για ασφάλιστρα ζωής). Όμοια αφαιρούνται μια σειρά από μη 'κανονικά' επιμέρους εισοδήματα από τον ορισμό του συνολικού εισοδήματος.
2. Οι δαπάνες και τα εισοδήματα των νοικοκυριών εκφράζονται για λόγους συγκρισιμότητας σε μέσες τιμές του κύριου έτους διεξαγωγής των ερωτηματολογίων και στη συνέχεια σε σταθερές τιμές μιας συγκεκριμένης χρονιάς αναφοράς.
3. Εξαιρούνται κάποια νοικοκυριά από το αρχικό δείγμα λόγω ελλιπούς ή αναξιόπιστης πληροφόρησης.

4. Το δείγμα επανασταθμίζεται με βάση την κοντινότερη, στη χρονιά διεξαγωγής των ερωτηματολογίων, απογραφή πληθυσμού
5. Εκτιμούνται οι τεκμαρτές υπηρεσίες χρήσης ΙΧ αυτοκινήτων και προστίθενται τόσο στις δαπάνες όσο και στα εισοδήματα των νοικοκυριών που ήταν κάτοχοι ιδιωτικών αυτοκινήτων.

Πρέπει να αναφέρουμε πως δεν ακολουθούν όλοι οι ερευνητές τη διαδικασία διόρθωσης των δεδομένων, αλλά θεωρούν πως τα πιθανά σφάλματα, που γίνονται από τη μη διόρθωση, βρίσκονται μέσα στα φυσιολογικά όρια των σφαλμάτων μιας στατιστικής ανάλυσης.

ε. Ύπαρξη οικονομίων κλίμακας σε σχέση με το μέγεθος του νοικοκυριού

Πρέπει να ληφθεί υπόψη η ύπαρξη οικονομίων κλίμακας στην κατανάλωση των νοικοκυριών και η ύπαρξη διαφορετικών αναγκών μεταξύ ενηλίκων και ανηλίκων. Πρόκειται ουσιαστικά για την επιλογή των λεγόμενων *‘οικογενειακών κλιμάκων ισοδυναμίας’*. Συνήθως χρησιμοποιούνται κατανομές ισοδύναμης καταναλωτικής δαπάνης και ισοδύναμου τρέχοντος (διαθέσιμου) εισοδήματος κατά κεφαλή που προκύπτει ως εξής: η δαπάνη και το εισόδημα του κάθε νοικοκυριού διαιρούνται με τον αριθμό των ισοδύναμων ενηλίκων του και το πηλίκο που προκύπτει αποδίδεται σε κάθε μέλος του νοικοκυριού. Οι διαφορές στο μέγεθος των νοικοκυριών θεωρείται ότι εξουδετερώνονται χρησιμοποιώντας το κατά κεφαλήν εισόδημα αντί το κατά νοικοκυριό στη μέτρηση της φτώχειας. Παραπέρα οι στοιχειώδεις ανάγκες του ενήλικα αρχηγού του νοικοκυριού απαιτούν κατά κανόνα υψηλότερες δαπάνες από τις αντίστοιχες ενός ανήλικου τέκνου. Με την ορολογία των οικονομολόγων φαίνεται ότι υπάρχουν οικονομίες κλίμακας σε σχέση με το μέγεθος του νοικοκυριού. Για να εξουδετερωθούν αυτές οι διαφορές, οι οικογενειακές κλίμακες ισοδυναμίας που συνήθως χρησιμοποιούνται είναι αυτές της Eurostat που δίνουν σταθμίσεις 1.0 στον αρχηγό του νοικοκυριού, 0.5 στα άλλα μέλη του νοικοκυριού άνω των 13 ετών και 0.3 στα παιδιά μέχρι 14 ετών. Οι κλίμακες της Eurostat υποθέτουν μέτριες οικονομίες κλίμακας στην κατανάλωση.

Γενικές πληροφορίες για την Ελλάδα

Υπάρχουν διάφορες εμπειρικές μελέτες της διανομής εισοδήματος ή δαπανών, αλλά χρησιμοποιούν διαφορετικά στατιστικά στοιχεία, διαφορετικούς δείκτες ανισότητας ή διαφορετική μεθοδολογία, έτσι δεν είναι πάντα εύκολο να συνδυαστούν ή να συγκριθούν τα αποτελέσματα. Τα ανακόλουθα αποτελέσματα είναι κοινά και μπορούν να εξηγηθούν από τη διαφορετική ευαισθησία των διάφορων δεικτών στις διαφορετικές εισοδηματικές μεταφορές ή ομοίως, τη διατομή των καμπυλών του Lorenz των διανομών σε λειτουργία.

Οι περισσότερες μελέτες θεωρούν τα εισοδηματικά στοιχεία αναξιόπιστα λόγω της εκτεταμένης φορολογικής διαφυγής και του γεγονότος ότι μέχρι σήμερα όχι ο καθένας ήταν υποχρεωμένος να υποβάλει μια φορολογική επιστροφή. Πολλές μελέτες δείχνουν την εκπαίδευση ως σημαντικό παράγοντα που καθορίζει τις οικονομικές ανισότητες.

Από τη διαθέσιμη βιβλιογραφία πάνω στο θέμα της ανισότητας και της φτώχειας, διαπιστώνουμε τα εξής:

- Έχει σημασία αν οι παρατηρούμενες εισοδηματικές διαφορές είναι αποτέλεσμα τη ομαλής λειτουργίας των δυνάμεων της αγοράς, οπότε μπορούν να θεωρηθούν εν πολλοίς δικαιολογημένες, ή αν συνδέονται με τη δυνατότητα των ενδιαφερομένων ομάδων να ασκούν πίεση για να πετύχουν υψηλότερες (νομοθετημένες) αμοιβές ή εισοδήματα, οπότε κρίνονται αδικαιολόγητες. Φαινόμενα της τελευταίας μορφής, αν και διαχρονικά μειούμενα, φαίνεται πως συναντώνται στον ευρύτερο δημόσιο τομέα (Αθανασίου 1984).
- Η εκπαίδευση διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση του εισοδήματος των ατόμων και φαίνεται ότι βοηθά στη μείωση των εισοδηματικών ανισοτήτων.
- Η ανισότητα εντός των διαφόρων ομάδων συμβάλλει εντυπωσιακά περισσότερο στη συνολική ανισότητα από ότι η ανισότητα μεταξύ των διαφόρων ομάδων. Έτσι στην προσπάθεια μείωσης της ανισότητας, πιο αποτελεσματικές θεωρούνται οι πολιτικές που στοχεύουν στη μείωση της εντός των ομάδων ανισότητας παρά όσες στοχεύουν στη μείωση των ανισοτήτων μεταξύ των διαφόρων ομάδων. Αυτό υποδεικνύει μέτρα που έχουν χαρακτήρα οριζόντιο και καθολικό και όχι

μέτρα που στοχεύουν σε συγκεκριμένες κοινωνικές ή άλλες ομάδες στόχους.

[Mitrakos,Tsakloglou]

Εν συντομία, είναι σαφές ότι η επιλογή της πηγής και το επίπεδο ανάλυσης των στοιχείων όπως οι μεθοδολογικές και άλλες επιλογές των ερευνητών (μονάδα αναφοράς,κλίμακα ισοδυναμίας και μέτρα ανισότητας και ένδειας) είναι καθοριστικοί παράγοντες για τα αποτελέσματα

Ανισότητα και ένδεια στην Ελλάδα: Σχετικά στοιχεία και μελέτες

Η παρακάτω μελέτη χρησιμοποιεί τα μικροδεδομένα μιας έρευνας οικιακών προϋπολογισμών που πραγματοποιήθηκε από την εθνική στατιστική υπηρεσία της Ελλάδας μεταξύ του Φεβρουαρίου του 2004 και του Ιανουαρίου του 2005.

Η έρευνα κάλυψε όλες τις μη-θεσμικές οικογένειες της χώρας και το μέρος δειγματοληψίας του ήταν 2/1000 περίπου 6500 οικογένειες ή 17000 άτομα, επιλεγμένα χρησιμοποιώντας μια πολυβάθμια στρωματοποιημένη διαδικασία τυχαίας δειγματοληψίας

Περιέχει αναλυτικές πληροφορίες για τις δαπάνες κατανάλωσης (πραγματικές και καθ' υπολογισμόν), τρέχοντα διαθέσιμα εισοδήματα (μετά από τους φόρους, εισφορές κοινωνικής ασφάλισης και μεταβιβαστικές πληρωμές) και ένα αριθμό κοινωνικοοικονομικών χαρακτηριστικών των οικογενειών και των μελών τους.

Προκειμένου να προσεγγιστεί "η ευημερία" όσο το δυνατόν καλύτερα οι έννοιες και των δαπανών κατανάλωσης και του τρέχοντος εισοδήματος χρησιμοποιήθηκαν σε αυτήν την μελέτη περιλαμβάνοντας σαν μέρος από τις πραγματικές δαπάνες κατανάλωσης και τα καθαρά διαθέσιμα εισοδήματα την αξία της εισοδηματικής κατανάλωσης σε είδος (συμπεριλαμβανομένου του καθ' υπολογισμόν μισθώματος για την ιδιοκατοικημένη στέγαση) αξιολογημένη σε τιμές αγοράς.

Τα αποτελέσματα προέρχονται από τα στοιχεία επεξεργασίας HBS (Household Budget Survey) 2004 – 2005.

Μετρήσεις της ένδειας στην Ελλάδα

Ένα άτομο είναι ταξινομημένο ως φτωχό εάν οι δαπάνες κατανάλωσης ή το εισόδημά του μειώνονται κάτω από ένα προκαθορισμένο επίπεδο, το οποίο είναι το "όριο ένδειας". Υπάρχουν δύο τρόποι να καθοριστεί το όριο ένδειας: μια "συμβατική" ή "αντικειμενική" προσέγγιση. Η αντικειμενική προσέγγιση, καθορίζει το όριο ένδειας ως το ελάχιστο ποσό για ένα άτομο να αγοράσει τουλάχιστον εκείνα τα απαραίτητα αγαθά για να διατηρήσει τη φυσική δυνατότητα. Η συμβατική προσέγγιση καθορίζει το όριο ένδειας ως μέρος των μεσαίων δαπανών (ή του εισοδήματος) στην κοινωνία. Το μέσο ή μεσαίο εισόδημα απεικονίζει το συνηθισμένο επίπεδο συνθηκών διαβίωσης, έτσι αυτή η προσέγγιση καθορίζει το ελάχιστο ποσό για μια ανεκτή ζωή στην κοινωνία. Η κύρια διαφορά αυτών των δύο προσεγγίσεων είναι ότι το συμβατικό όριο ένδειας αυξάνεται με το ίδιο ποσοστό με το μέσο επίπεδο συνθηκών διαβίωσης, αντίθετα από την αντικειμενική ένδεια.

Για την ελληνική οικονομία, όπου οι μεγάλες ομάδες πληθυσμών έχουν εξασφαλίσει τα απαραίτητα αγαθά για να διατηρήσουν και να αναπαραγάγουν τη ζωή, η συμβατική προσέγγιση ένδειας φαίνεται πιο κατάλληλη. Η EUROSTAT υποστηρίζει επίσης τη χρήση της συμβατικής προσέγγισης ένδειας.

Το επόμενο βήμα είναι να επιλεγεί ο δείκτης ή οι δείκτες για να μετρήσουν το μέγεθος και την ένταση της ένδειας. Σε αυτήν την μελέτη, χρησιμοποιείται το ποσοστό ένδειας (P) ο δείκτης (F) Foster, Greer και Thorebecke (1984).

Αντίθετα από τον P, ο δείκτης Foster είναι ευαίσθητος στο μέγεθος και την ένταση του χάσματος ένδειας καθώς επίσης και στη διανομή των πόρων μεταξύ των φτωχών ανθρώπων. Ο δείκτης P παραβιάζει μερικές από τις επιθυμητές ιδιότητες των δεικτών φτώχειας (συμμετρία, ανεξαρτησία ως προς το μέσο, ανεξαρτησία ως προς το μέγεθος του πληθυσμού, την αρχή των μεταβιβάσεων μεταξύ των φτωχών ανθρώπων, το αξίωμα εστίασης και μονοτονίας) αλλά παρέχει μια σαφή ένδειξη του μεγέθους της φτώχειας στον πληθυσμό. Ειδικότερα, ο δείκτης P δεν λαμβάνει υπόψη πόσοι φτωχοί οι άνθρωποι είναι αλλά προσεκτικά και με πολλές διαφορετικές γραμμές φτώχειας δίνουν μια ευρεία εικόνα της φτώχειας.

Ο δείκτης F ικανοποιεί όλες τις επιθυμητές ιδιότητες, και χρησιμοποιούνται οι τιμές "παραμέτρου αποστροφής φτώχειας" $\alpha = 1$ και $\alpha = 2$.

Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται στον πίνακα 11

Πίνακας 11: Δείκτες ένδειας βασισμένοι στα διάφορα όρια ένδειας και τις διαφορετικές μεταβλητές.

<i>Ποσοστό φτώχειας P</i>			
	Ολική Δαπάνη	Δαπάνη Αγορών	Εισόδημα
Με βάση το 40% της διαμέσου	2,88	6,60	3,96
Με βάση το 50% της διαμέσου	8,03	12,20	9,40
Με βάση το 60% της διαμέσου	15,69	19,27	26,18
Με βάση το 70% της διαμέσου	23,13	27,27	25,42

<i>Δείκτης Foster</i>		
	Ολική Δαπάνη	Εισόδημα
$\alpha = 1$	3,03	3,76
$\alpha = 2$	0,89	1,34

Χρησιμοποιώντας ως όριο φτώχειας το 60% της διαμέσου, το 15,69 % του πληθυσμού είναι φτωχό εάν χρησιμοποιούμε τις συνολικές δαπάνες (αυτό περιλαμβάνει τις καθ' υπολογισμόν δαπάνες) εκτιμώντας τις ποσοστιαίες αυξήσεις σε 19,27% του πληθυσμού που χρησιμοποιεί μόνο τις αγοραστικές δαπάνες. Αυτή η διαφορά αναμενόταν, δεδομένου ότι οι περισσότερες οικογένειες στην Ελλάδα ζουν στην κατοικία τους, κατά συνέπεια εάν περιλαμβάνουμε τα καθ' υπολογισμόν μισθώματα στην ανάλυσή λιγότεροι άνθρωποι χαρακτηρίζονται ως φτωχοί.

Με χρησιμοποίηση της εισοδηματικής διανομής, 16,18% του πληθυσμού είναι φτωχό, ένα αποτέλεσμα κοντά σε αυτό που δίνεται από τις συνολικές δαπάνες. Μια πιο στενή επιθεώρηση αυτών των αποτελεσμάτων δείχνει ότι η εισοδηματική διανομή αποκαλύπτει

περισσότερη φτώχεια από τις συνολικές δαπάνες. Εντούτοις, δεν μπορούμε να στηριχθούμε στα εισοδηματικά στοιχεία λόγω της εκτεταμένης φορολογικής διαφυγής. Καθώς αυξάνουμε την παράμετρο αποστροφής ένδειας από $\alpha = 1$ $\alpha = 2$, βλέπουμε μια μεγάλη μείωση του δείκτη Foster που μετρά το χάσμα ένδειας, από 3,03 σε 0,89 χρησιμοποιώντας τη συνολική διανομή των δαπανών ή από 3,76 σε 1,34 αντιστοίχως χρησιμοποιώντας την εισοδηματική διανομή.

Μετρήσεις της οικονομικής ανισότητας στην Ελλάδα

Η ανισότητα είναι η απόκλιση από την ιδανική κατάσταση της ισότητας, όπου κάθε μέλος του πληθυσμού λαμβάνει ίσα μερίδια από οτιδήποτε είναι να μοιραστεί, εισόδημα, ευημερία κ.τ.λ.

Όπως είδαμε και πιο πάνω μπορούμε να μετρήσουμε την ανισότητα μέσω των καμπυλών του Lorenz και των δεικτών ανισότητας. Όταν η προσέγγιση καμπυλών του Lorenz δεν οδηγεί σε μια ταξινόμηση των διανομών το πρόβλημα μέτρησης της ανισότητας καταλήγει να γίνει η επιλογή του κατάλληλου δείκτη από τότε που διαφορετικοί δείκτες οδηγούν σε διαφορετικά αποτελέσματα. Ένας δείκτης ανισότητας είναι ένα στατιστικό μέτρο που προσπαθεί να ενσωματώσει τα χαρακτηριστικά και τη διασπορά μιας διανομής. Κάθε δείκτης ανισότητας αντιστοιχεί άμεσα ή έμμεσα σε μια διαφορετική συνάρτηση ευημερίας γι' αυτό είναι λιγότερο ή περισσότερο ευαίσθητος στους διάφορους τύπους μεταβιβάσεων. Επομένως κάθε επιλογή του δείκτη υπονοεί την υποκειμενικότητα.

Στην έρευνα αυτή χρησιμοποιείται ένα σύνολο δεικτών που ικανοποιούν όλα τα επιθυμητά αξιώματα (συμμετρία, ανεξαρτησία ως προς το μέγεθος του πληθυσμού, την αρχή των μεταβιβάσεων, ανεξαρτησία κλίμακας) και έχουν διαφορετική ευαισθησία ως προς τις συνολικές μεταφορές ανισότητας.

Στη μελέτη αυτή χρησιμοποιείται ο συντελεστής Gini (G), η διακύμανση των λογαρίθμων (L), ο δείκτης Theil (T), η μέση λογαριθμική απόκλιση (N) και ο δείκτης του Atkinson για τις τιμές παραμέτρου αποστροφής $\epsilon = 0,5$ και $\epsilon = 2$.

Επιλέγονται εκείνοι οι δείκτες που είναι βασισμένοι στη διαφορετική ευαισθησία τους ως προς τις μεταβιβάσεις. Σε αυτό το πλαίσιο, η μέση λογαριθμική απόκλιση (N) και ο

δείκτης του Atkinson για τις τιμές παραμέτρου αποστροφής $\epsilon = 2$ είναι σχετικά πιο ευαίσθητοι στις μεταβιβάσεις στα χαμηλότερα εισοδήματα, εκτιμώντας ότι ο δείκτης Theil(T) και ο δείκτης του Atkinson για τις τιμές παραμέτρου αποστροφής $\epsilon = 0,5$ στο ανώτερο άκρο της διανομής ,και ο συντελεστής Gini (G) στα μέσα εισοδήματα. [Lambert(1993),Cowell(1995)].

Χρησιμοποιούνται επίσης τα μερίδια δεκατημορίων της διανομής εισοδήματος/δαπανών προκειμένου να υπολογιστεί ο δείκτης S80/S20 που δείχνει το χάσμα μεταξύ του πρώτου και των δύο τελευταίων δεκατημορίων.

Πίνακας 12: Δείκτες ανισότητας από την άποψη των διαφορετικών μεταβλητών

	Ολική Δαπάνη	Δαπάνη Αγορών	Εισόδημα
Συντελεστής Gini (G)	29,8	32,3	17,8
Διακύμανση των Λογαρίθμων (L)	27,8	35,5	29,1
Δείκτης του Theil (T)	14,8	17,4	15,1
Μέση Λογαριθμική Απόκλιση (N)	14,4	17,5	14,8
Δείκτης του Atkinson ($\epsilon=0,5$)	7,1	8,4	11,2
Δείκτης του Atkinson ($\epsilon=2$)	24,3	30,3	28,6
S ₈₀ /S ₂₀	5,7	5,7	5,7

Ο πίνακας 12 εκθέτει τους δείκτες ανισότητας που χρησιμοποιούνται σε αυτήν την μελέτη. Παρατηρούμε ότι, στις περισσότερες περιπτώσεις, η συνολική διανομή δαπανών δείχνει χαμηλότερη ανισότητα από τις αγοραστικές δαπάνες.

Ο συντελεστής Gini έχει τιμές 29,8 για τη συνολική διανομή δαπανών, 32,3 χρησιμοποιώντας την διανομή αγοραστικών δαπανών και 17,8 χρησιμοποιώντας την εισοδηματική διανομή αντίστοιχα.

Τα αποτελέσματα αντιστοιχούν στη διαφορετική ευαισθησία που αυτοί οι δείκτες παρουσιάζουν στις διαφορετικές μεταβιβάσεις. Χαρακτηρίζουμε ότι η εισοδηματική διανομή εκθέτει ανακόλουθα αποτελέσματα σε αντίθεση με τις άλλες δυο διανομές. Η έρευνα αυτή δε στηρίζεται στα εισοδηματικά στοιχεία.

Επισκόπηση της ανισότητας στην Ελλάδα

Τα γενικά συμπεράσματα από τη βιβλιογραφία, όσον αφορά την ανισότητα στην Ελλάδα, είναι τα εξής:

Η Ελλάδα κατατάσσεται στην ομάδα των χωρών της ΕΕ με σχετικά υψηλό επίπεδο ανισότητας (ES,GR,IT,UK). Επίσης, το επίπεδο της συνολικής ανισότητας φαίνεται να παραμένει μάλλον σταθερό κατά την περίοδο 1981-1999 ενώ φαίνεται να μειώνεται την περίοδο 1999-2004.

Σημαντικό είναι το συμπέρασμα πως περίπου τα 2/3 της συνολικής ανισότητας οφείλονται σε διάφορες που καταγράφονται μεταξύ των μελών της ίδιας κοινωνικοοικονομικής ομάδας και ότι οι εκπαιδευτικές ανισότητες είναι στενά συνδεδεμένες με τις οικονομικές ανισότητες.

Παρ' όλη την ανισότητα που μετράται, δεν πρέπει να ξεχνάμε πως υπήρξε τις τελευταίες δεκαετίες σημαντική βελτίωση της «ευημερίας», των συνθηκών διαβίωσης και των ανέσεων κατοικίας.

Επίλογος

Στόχος αυτής της εργασίας ήταν μια γενική παρουσίαση της φτώχειας και της ανισότητας. Αναφερθήκαμε στους ορισμούς των εννοιών καθώς και τους διάφορους τρόπους μέτρησης. Οι διαφορετικές έρευνες, και οι διαφορετικές μεθοδολογίες οδηγούν σε μια πληθώρα δεικτών φτώχειας και ανισότητας που αρκετές φορές είναι δύσκολο να συνδυαστούν ή να συγκριθούν. Παρουσιάστηκαν οι πιο συνηθισμένοι δείκτες και οι ιδιότητές τους, και έγινε σαφές πως η επιλογή των κατάλληλων δεικτών και της μεθοδολογίας είναι τελικά υποκειμενικό θέμα. Οι πολλές επιλογές που έχει ένας ερευνητής υπόκεινται σε διάφορα μεθοδολογικά προβλήματα για τα οποία επίσης θα πρέπει να επιλέξει υποκειμενικά τη λύση τους.

Στα πλαίσια της πτυχιακής αυτής εργασίας, παρουσιάζονται επίσης και αποτελέσματα πρόσφατων ερευνών για την φτώχεια και την ανισότητα για την Ελλάδα καθώς και συγκρίσεις με την Ευρωπαϊκή Ένωση, όπου αυτό ήταν δυνατόν.

Τελειώνουμε, επισημαίνοντας για άλλη μια φορά την σπουδαιότητα της μελέτης της φτώχειας και της ανισότητας, λόγω της μεγάλης σημασίας τους μέσα στην κοινωνία, αφού είναι χαρακτηριστικοί δείκτες της προόδου της οικονομίας, του βιοτικού επιπέδου του πληθυσμού και γενικότερα των ευρύτερων οικονομικών συνθηκών που επικρατούν στην κοινωνία

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Atkinson, A. (1970). "On the measurement of inequality", *Journal of Economic Theory* 2, σελ. 244-263.
2. Chaudhuri S. και Ravallion M. (1994) "How well do static indicators identify the chronically poor? ", *Journal of Public Economics* 53, σελ. 367-394.
3. Cowell F. A. (1995) *Measuring inequality*, (2nd end.), LSE Handbooks in Economics Series, London.
4. Cowell, F. (1995). *Measuring inequality*, (2nd ed.), Prentice Hall / Harvester Wheatsheaf
5. Foster, Greer and Thorebecke, 1984, 'A class of Decomposable Poverty Measures, *Econometrica*, vol. 52, No 3, p. 761 – 76
6. Κέντρο προγραμματισμού και οικονομικών ερευνών – μελέτες 55
7. Κ.Ν Κανελλοπούλου, Ζ.Ν Αναστασάκου, Α.Κ Κώτση, Θ.Ν Μανιάτη, Κ.Μ Παχάκη (Διανομή. Αναδιανομή και Φτώχεια) Αθήνα 2004
8. Lambert P.J., (1993) *The distribution and redistribution of income: A mathematical analysis*, 2nd edition, Manchester University Press, Manchester.
9. Sen A.K. (1992) *Inequality re-examined*, Oxford University Press, Oxford κ.α.
10. Sen, A. (1976), 'Poverty: An Ordinal Approach to Measurement,' *Econometrica*, 44(2): 219-31
11. Zeldes S. (1989) "Consumption and liquidity constraints: An empirical investigation", *Journal of Political Economy* 97, σελ. 305-346.

ΠΗΓΕΣ:

1. <http://stat-athens.aueb.gr/~esi/proceedings/18/pdf/267-274.pdf>
ΕΚΤΙΜΗΣΕΙΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΦΤΩΧΕΙΑΣ-ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ (Ελληνικό Στατιστικό Ινστιτούτο Πρακτικά 18ου Πανελληνίου Συνεδρίου Στατιστικής (2005) σελ.267-274)
2. http://www.statistics.gr/gr_tables/S805_SFA_2_DT_AN_05_1_Y.pdf
ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΕΘΝΙΚΗΣ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ, ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ, ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΩΝ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΓΟΡΑΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ, ΤΜΗΜΑ ΕΙΔΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ (Ερευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών 2005- Δείκτες Κοινωνικής Συνοχής 2005)
3. <http://www.aueb.gr/Users/tsakloglou/98-02.pdf>
(Οικονομικές Ανισότητες και Φτώχεια στην Ελλάδα: Ποσοτικές Διαστάσεις του Προβλήματος)
4. <http://www.uadphilecon.gr/UA/files/1355892186..pdf>
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ
5. http://www.en.wikipedia.org/wiki/Gini_coefficient
(Gini coefficient From Wikipedia, the free encyclopedia)
6. <http://www.people.hofstra.edu/geotrans/eng/ch4en/meth4en/gini.html>
(The Lorenz Curve)
7. www.unc.edu/depts/econ/byrns_web/Economicae/Figures/Lorenz.htm
(Lorenz Curves And Gini Coefficients)
8. <http://www.macses.ucsf.edu/Research/Social%20Environment/chapters.html>
(Income Inequality)

9. <http://www.answers.com/topic/robin-hood-index>

(Robin Hood index information from answers.com)

10. http://www.en.wikipedia.org/wiki/Theil_index

(Theil index From Wikipedia, the free encyclopedia)

11. <http://www.econ.uoa.gr/UA/files/623847078..doc>

12. <http://www.oke.gr/greek/oke41.htm>

13. [http://www.ersa.org/ersaconfs/ersa06/papers/717.pdf,](http://www.ersa.org/ersaconfs/ersa06/papers/717.pdf)

Inequality and poverty in Greece after the access in EMU, ERSA conference, Volos, 2006, by Aggelopoulou Dimitra, Zografakis Stavros, Sypsas Panayiotis.

14. <http://www.pasok.gr/portal/gr/000F4240/Data/Theo-Thomas%2014%20Feb%20final.pdf>

15. http://www.ec.europa.eu/employment_social/news/2001/jun/napincl2001el_el.pdf

16. [http://www.ec.europa.eu/employment_social/news/2001/jun/grstat -_appendix - gr.pdf](http://www.ec.europa.eu/employment_social/news/2001/jun/grstat_-_appendix_-_gr.pdf)